II

(Besluiten waarvan de publikatie niet voorwaarde is voor de toepassing)

RAAD

BESCHIKKING VAN DE RAAD

van 25 februari 1992

tot goedkeuring van het jaarverslag 1991/1992 over de economische toestand in de Gemeenschap en vaststelling van de richtsnoeren voor de in de Gemeenschap in 1992 te volgen economische politiek

(92/180/EEG)

DE RAAD VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN,

Gelet op het Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap,

Gelet op Beschikking 90/141/EEG van de Raad van 12 maart 1990 inzake de totstandbrenging van een geleidelijke convergentie van het economische beleid en de economische resultaten gedurende de eerste fase van de Economische en Monetaire Unie (1), inzonderheid op artikel 4,

Gezien het voorstel van de Commissie,

Gezien het advies van het Europese Parlement (2),

Gezien het advies van het Economisch en Sociaal Comité (3),

HEEFT DE VOLGENDE BESCHIKKING VASTGESTELD:

Artikel 1

Het aan deze beschikking gehechte jaarverslag 1991/1992 over de economische toestand in de Gemeenschap wordt goedgekeurd en de door de Gemeenschap in 1992 te volgen richtsnoeren van de economische politiek die in dat verslag zijn opgenomen, worden aanvaard.

Artikel 2

Deze beschikking is gericht tot de Lid-Staten.

Gedaan te Brussel, 25 februari 1992.

Voor de Raad

De Voorzitter

Vitor MARTINS

(1) PB nr. L 78 van 24. 3. 1990, blz. 23.
(2) PB nr. C 39 van 17. 2. 1992.
(3) Advies uitgebracht op 29 januari 1992 (nog niet verschenen in het Publikatieblad).

INHOUDSOPGAVE

Bladzijde

Inleiding en samenvatting 3

I. Economische situatie en vooruitzichten 6

1. 1991, een fase van vertraagde groei 6

A. Een minder dynamische wereldeconomie 6

B. Groeiverschillen in de Gemeenschap 6

2. De vooruitzichten voor 1992 en 1993: een geleidelijk herstel 13

II. Geen verdere vorderingen in economische convergentie 14

1. De nominale convergentie neemt af maar de fundamentele factoren blijven positief 14

2. Langzamere reële convergentie 17

III. Prioriteiten voor de economische politiek in de Gemeenschap 18

IV. Macro-economisch beleid en beleid voor structurele aanpassing 20

1. Monetair beleid en het EMS 20

2. Begrotingsbeleid 21

3. Structureel aanpassingsbeleid 24

ECONOMISCH JAARVERSLAG 1991/1992

INLEIDING EN SAMENVATTING

1991—1992: twee jaren van minder groei

In 1991 is de economische groei in de wereld, met + 0,2 % in volume, vrijwel verdwenen. Conjunctuurfactoren, versterkt door de negatieve effecten van de Golfcrisis, hebben een recessie teweeggebracht in de economieën van vele belangrijke industrielanden: de Verenigde Staten, Canada, enkele EVA-landen en het Verenigd Koninkrijk. Bovendien leiden de ingrijpende hervormingen in Midden- en Oost-Europa onvermijdelijk tot een tijdelijke maar aanzienlijke achteruitgang van de produktie in deze landen; het effect op de Gemeenschap blijft niettemin beperkt. Het einde van de produktiedaling in enkele landen en een zekere verbetering van de wereldhandel doen verwachten dat de groeipercentages in 1992 weer zullen toenemen tot ongeveer 2 %.

Ook de economie van de Gemeenschap werd door deze factoren beïnvloed, maar bood daaraan veel beter weerstand dan in vele andere werelddelen het geval was. De fundamentele verbetering van de werking van de economie van de Gemeenschap in de jaren tachtig en de krachtige positieve groei-impulsen die uitgingen van de Duitse eenwording hadden tot gevolg dat de groei bleef aanhouden, zij het in een lager tempo. De groei in de Gemeenschap zou naar verwachting in 1991 dalen tot ongeveer $1^1/_4$ %, nadat in 1990 nog een groei van 2,8 % werd bereikt. Voor 1992 wordt een kleine verbetering van de groei tot ongeveer $2^1/_4$ % voor de Gemeenschap als geheel verwacht. De voorziene opleving in het Verenigd Koninkrijk zal worden gecompenseerd door een vertraging in Duitsland nadat de effecten van de eenwording uitgewerkt zullen zijn.

De huidige economische vertraging moet worden gezien tegen de achtergrond van de sterke groei die voorafging. De economie van de Gemeenschap is sedert 1984 in een bevredigend tempo gegroeid. De afgelopen jaren werden gekenmerkt door uitzonderlijk hoge stijgingspercentages voor de investeringen, die moeilijk gehandhaafd kunnen blijven: in 1990 waren de investeringen in outillage van bedrijven in de Gemeenschap in volume ongeveer 50 % hoger dan in 1984. De door het programma voor de interne markt gewekte verwachtingen kunnen in 1987—1989 voor de ondernemingen aanleiding zijn geweest hun inversteringen te vervroegen, vooruitlopend op de werkelijke effecten van de interne markt. Deze effecten zullen zich in de komende jaren doen gevoelen naarmate de reeds genomen politieke besluiten en vastgestelde regelingen worden uitgevoerd en leiden tot een daadwerkelijke verwijdering van de nog resterende belemmeringen in de interne markt.

De economie van de Gemeenschap — Kerngegevens

	Gemiddelde 1983—1987	Gemiddelde 1988—1989	1990	1991	1992(*)	1993 (*)
Reële BBP (procentuele stijging per jaar)	2,4	3,7	2,8	1,3	$2^1/_4$	$2^1/_2$
Inflatie (a) (procentuele stijging per jaar)	5,9	4,3	5,2	5,0	$4^1/_2$	$4^1/_4$
Inkomen per hoofd van de bevolking (procentuele stijging per jaar)	1,3	1,6	2,3	2,0	$1^1/_4$	$1^1/_4$
Werkgelegenheid (procentuele stijging per jaar)	0,1	1,6	1,4	0,5	$^1/_4$	$^1/_2$
Werkloosheid (% van de beroepsbevolking)	10,5	9,3	8,4	8,6	9	$9^1/_4$
Begrotingstekort (b) (% BBP)	4,9	3,3	4,1	4,4	$4^1/_2$	$4^1/_4$
Saldo lopende rekening (% BBP)	0,7	0	−0,2	−0,8	−1	$-\ ^3/_4$

(*) Raming.
(a) Deflator van de particuliere consumptie.
(b) Financieringstekort van de gehele overheid.

Groeivertragingen vormen een risico-element bij de realisering van belangrijke projecten van de Gemeenschap.

De huidige economische vertraging heeft voor het economische beleid in de Gemeenschap twee consequenties:

i) Enerzijds betekent deze groeivertraging een ongewenste ontwikkeling waardoor de beleidsruimte in vele landen kleiner wordt. De lagere groeipercentages leidden reeds in 1991 tot een toeneming van de werkloosheid, waardoor een einde komt aan de sedert 1986 voortdurend dalende trend. De sociale weerstand tegen veranderingen dreigt toe te nemen omdat de positieve effecten van de huidige structurele aanpassingen meer tijd vergen en daardoor minder duidelijk zijn dan de tijdelijke negatieve effecten. Op weg naar de Economische en Monetaire Unie (EMU) is de convergentie onderbroken; de groeivertraging bemoeilijkt de begrotingsconsolidatie waar deze nog nodig is en heeft tot gevolg dat de voorwaarden voor het inhaalproces minder gunstig worden.

ii) Anderzijds doet de groeivertraging nog eens duidelijk uitkomen dat de economische beleidsaanpassingen in de jaren tachtig weliswaar omvangrijk waren, maar niet voldoende of volledig. Door de loonmatiging werd bijgedragen tot een verbetering van de winstgevendheid van investeringen, die na de twee oliecrises en als gevolg van de instabiele omstandigheden die deze tot gevolg hadden, sterk was verslechterd. Aan deze positieve ontwikkeling kwam echter een einde in 1990 toen de correctie nog niet volledig was. Meer inspanningen zijn nodig om het rendement van de investeringen weer te brengen op ten minste het niveau van de jaren zestig.

   De krachtige groei van 1988—1990 werd niet benut om waar nodig het aanpassingsproces te steunen. In enkele Lid-Staten waren de inflatiepercentages, ook al waren zij aanzienlijk lager dan in het begin van de jaren tachtig, aan het eind van het decennium nog te hoog uit het oogpunt van het verklaarde streven naar een snelle invoering van de EMU. De structurele aanpassingen waren onvoldoende geweest. De sterke toeneming van de werkgelegenheid in 1988—1990 heeft in 1990 tot ongemotiveerde loonstijgingen geleid, ondanks een nog grote werkloosheid. Evenzeer zorgwekkend is de situatie op begrotingsgebied. De krachtige groeipercentages boden een unieke gelegenheid, welke niet werd benut, om met weinig kosten ingrijpende maatregelen tot consolidatie van de begrotingssituatie te nemen. In veel gevallen zou een krachtige consolidatie bijgedragen hebben tot het voorkomen van een oververhitting en positieve consequenties hebben gehad voor de vermindering van de inflatoire spanningen. In enkele landen bleven problemen bestaan ten aanzien van het externe concurrentievermogen, zoals blijkt uit de nog steeds kwetsbare posities op hun lopende rekeningen. Veelal werden ook op dit gebied de inspanningen te vroeg onderbroken.

Het beleid waarmee in de economische ontwikkeling van de Gemeenschap in de jaren tachtig een omslag werd teweeggebracht, moet opnieuw en met een grotere vasthoudendheid worden toegepast. In een interdependente wereldeconomie dragen gezonde fundamentele verhoudingen en een flexibele economie er in belangrijke mate toe bij dat de effecten van ongunstige externe ontwikkelingen de verwezenlijking van de fundamentele doelstellingen van het economische beleid in de Gemeenschap niet in gevaar brengen.

Met een passend beleid blijven de vooruitzichten op middellange termijn goed.

De groei van de communautaire economie zal, naar thans wordt verwacht, weer toenemen tot 2,5 % in 1993. In het lage tempo van het herstel komt tot uiting dat in vele Lid-Staten weer een op aanpassingen gericht beleid ten uitvoer zal worden gelegd. Onder deze omstandigheden kan de economie van de Gemeenschap weer tot groeipercentages komen die zowel uit een economisch oogpunt als uit milieu-overwegingen aanvaardbaar zijn.

De met de grote programma's van de Gemeenschap — voltooiing van de interne markt, totstandbrenging van de EMU, versterking van de economische en sociale cohesie — op gang gebrachte processen zijn onomkeerbaar. Moedige besluiten en krachtige maatregelen zouden zeer positieve effecten hebben op het vertrouwen van de deelnemers aan het economische leven en een directe stimulans voor de economische groei betekenen.

De voltooiing van de interne markt zal de meest omvattende veranderingen aan de aanbodzijde van de economie in de geschiedenis van de Gemeenschap met zich brengen. Het merendeel van de vereiste besluiten is reeds genomen. De omzetting daarvan in nationaal recht vertoont een achterstand en een aantal moeilijke punten moet nog worden opgelost. Het recente akkoord over de totstandbrenging van een Europese economische ruimte zal uitbreiding geven aan de effecten van het programma voor de interne markt en deze versterken.

Door de EMU zullen de economische voordelen die voortvloeien uit het programma voor 1992, worden vergroot. Alleen met een gemeenschappelijke valuta zullen de potentiële voordelen van de geïntegreerde markt ten volle kunnen worden gerealiseerd. Het voornaamste doel van de EMU is derhalve de versterking van de integratie van de Gemeenschap en de verbetering van haar economische ontwikkeling. Na vele jaren van opmerkelijke vooruitgang is in 1989/1990 aan de trendmatige nominale convergentie, die nodig is voor een soepele overgang naar de EMU, een einde gekomen. Thans zijn weinig Lid-Staten in een positie die zonder aanzienlijke aanpassingen de overgang op de EMU mogelijk maakt. De Lid-Staten hebben ingezien dat de voortgang naar grotere convergentie hervat moet worden; zij hebben dan ook ingestemd met de tenuitvoerlegging van ambitieuze convergentieprogramma's. Het is van belang dat deze programma's vastbesloten ten uitvoer worden gelegd. De Lid-Staten waarin de aanpassingsbehoeften nog groot zijn, zullen in hun streven gesterkt worden door een succesvolle en duidelijke afloop van de Conferentie van Maastricht, door de reeds door hun partners bereikte resultaten en door geïntensiveerde coördinatieprocedures op communautair niveau.

Voor de prioriteiten van het communautaire beleid is een consistente toepassing vereist van doelgerichte macro-economische maatregelen en maatregelen tot structurele aanpassing.

In alle landen moet het streven naar verbetering van de flexibiliteit van de economie worden voortgezet. Het naast elkaar bestaan van zeer hoge niveaus van werkloosheid en knelpunten in bepaalde segmenten van de arbeidsmarkt doet uitkomen dat grotere inspanningen nodig zijn om de opleiding te verbeteren en vraag en aanbod van beroepskwalificaties beter op elkaar te doen aansluiten. Tevens is een grotere flexibiliteit van zowel het loonvormingsproces als de loonstructuur nodig. Het is van belang dat de procedures volgens welke het loonniveau wordt bepaald, worden herzien, zodat beter kan worden gereageerd op macro-economische omstandigheden en rekening kan worden gehouden met de noodzaak van structurele aanpassing.

De Gemeenschap en de gehele wereld hebben te kampen met een tekort aan besparingen, dat in de komende jaren acuut dreigt te worden. Ondanks een matige investeringsvraag in de geïndustrialiseerde wereld waren de reële rentetarieven voor de lange termijn in 1991 hoog, waaruit blijkt dat de beschikbare besparingen onvoldoende zijn om aan de vraag naar kapitaal te voldoen. De situatie zou nog ongunstiger kunnen worden als de investeringsactiviteit weer opleeft en de grote potentiële kapitaalvraag uit Midden- en Oost-Europa overgaat in een werkelijke vraag naar middelen. De autoriteiten zouden alle structurele belemmeringen voor besparingen systematisch moeten onderzoeken.

In de meeste landen zou evenwel een aanzienlijke vermindering van de overheidstekorten verreweg de belangrijkste bijdrage tot een vergroting van de nationale besparingen zijn. Verschillende Lid-Staten (Griekenland, Italië, Portugal, België, Nederland, Ierland en Duitsland) hebben een begrotingssituatie die, van land tot land in verschillende mate, onbevredigend is. Deze situaties moeten worden gecorrigeerd ten einde de macro-economische verhoudingen in de betrokken landen te verbeteren en een probleemloze overgang naar de EMU mogelijk te maken. De daartoe noodzakelijke vorderingen zouden tevens bijdragen tot een vermindering van het totale tekort aan besparingen en zouden de last die thans moet worden gedragen door het monetaire beleid, verminderen.

De markten hebben het succes van de monetaire autoriteiten bij de handhaving van prijs- en wisselkoersstabiliteit in de Gemeenschap erkend en de renteverschillen tussen de valuta's van het Europees Monetair Stelsel (EMS) zijn aanmerkelijk kleiner geworden. Zij zijn ten aanzien van de korte rente vrijwel verdwenen voor de valuta's waarvoor vanaf het begin de nauwe bandbreedte geldt. Onder deze omstandigheden is de bewegingsruimte op nationaal niveau uiterst gering. Dit maakt de volledige invoering van de EMU des te dringender noodzakelijk. Gezien de voortdurende, krachtige inflatoire spanningen in de grote meerderheid van de Lid-Staten moet de koers van het monetaire beleid in het algemeen echter behoedzaam blijven.

Gegeven de door de hoge mate van economische integratie en wisselkoersstabiliteit in de Gemeenschap gevormde randvoorwaarden voor het monetaire beleid en het begrotingsbeleid, zou in hogere mate via een beleid tot structurele aanpassing gestreefd moeten worden naar de totstandbrenging van de voorwaarden voor een harmonische ontwikkeling van alle landen en regio's van de Gemeenschap. Het beleid dient ondersteund te worden met passende beleidsmaatregelen in sleutelsectoren van de economie, ten einde de structurele aanpassing te vergemakkelijken. De Lid-Staten en de Gemeenschap moeten ervoor zorgen dat de aanbodsvoorwaarden overal beter worden, zodat nieuwe werkgelegenheid tot stand komt. Daar waar de werkloosheid groot is, moeten voorwaarden tot stand gebracht worden die bevorderlijk zijn voor investeringen waarmee werkgelegenheid wordt geschapen. Deze voorwaarden zouden tevens bijdragen tot het inhaalproces, dat verder versterkt kan worden door het op vergroting van de cohesie gerichte beleid van de Gemeenschap. Een betere infrastructuur, nauwere samenwerking, minder starre arbeidsmarkten en belastingstructuren die ondernemersactiviteiten niet afremmen zijn daarbij bijzonder belangrijke factoren. De Lid-Staten dienen aan de verbetering van het aanbodsbeleid een belangrijke plaats toe te kennen in hun macro-economische strategieën. Samenwerking op het niveau van de Gemeenschap en een op de aanbodzijde gericht beleid in de Lid-Staten zijn noodzakelijke aanvullingen op macro-economische strategieën.

De verbetering van de aanbodsvoorwaarden moet gepaard gaan met de instandhouding van een open concurrentie zonder distorsies. Overheidssubsidies kunnen de werking van een door concurrentie gekenmerkte markt bedreigen door specifieke voordelen toe te kennen aan concurrerende ondernemingen. In de periode voorafgaande aan de EMU dient, ten einde de convergentie te verbeteren, scherper toezicht te worden gehouden op staatssteun. De Commissie streeft naar vermindering van de subsidies en het afstemmen van subsidies op de herstructurering.

Een grotere discipline ten aanzien van subsidies zou tevens bijdragen tot een vrijer internationaal handelssysteem. Door een spoedige succesvolle afsluiting van de Uruguay-ronde zou niet alleen toegang tot de markten en een vermindering van de protectie op de traditionele gebieden van de handelsbesprekingen worden verzekerd, maar tevens mogelijk worden gemaakt dat multilateraal overeengekomen regels worden toegepast op nieuwe gebieden die van grote betekenis zijn voor de Gemeenschap: diensten, het intellectueel eigendomsrecht en internationale investeringen. Het is van belang de toegang tot onze markten te verbeteren voor die produkten waarmede de Midden- en Oosteuropese landen op wereldniveau effectief kunnen concurreren: landbouwprodukten, textiel, kolen en staal. Deze verbetering van de markttoegang zal niet ten koste gaan van de bestaande handelsbetrekking met andere partners, in het bijzonder de ontwikkelingslanden. Uitsluitend met een krachtige, concurrerende en open communautaire economie zal een bevredigende bijdrage tot de veranderingen van de economische structuren in Midden- en Oost-Europa kunnen worden geleverd.

I. ECONOMISCHE SITUATIE EN VOORUITZICHTEN

1. 1991, een fase van vertraagde groei

A. *Een minder dynamische wereldeconomie*

In de afgelopen twee jaar werd de Gemeenschap geconfronteerd met een steeds ongunstiger economisch klimaat. Nadat in 1988 de groei van de wereldproduktie buiten de Gemeenschap het topniveau van 4 % had bereikt, is deze groei voortdurend minder geworden en in 1991 gedaald tot vrijwel 0, het laagste niveau sedert 1982. De volumegroei van de wereldhandel (eveneens zonder de Gemeenschap) is nog sterker verminderd: van meer dan 7 % in 1988 tot minder dan 2 % in 1991 *(tabel 1)*. De vermindering van de bedrijvigheid was sterker dan aan het begin van het jaar werd verondersteld en het verwachte herstel doet langer op zich wachten. De voorgaande beoordeling van de economische vooruitzichten was duidelijk te optimistisch.

B. *Groeiverschillen in de Gemeenschap*

Van land tot land is de situatie in de Gemeenschap nogal verschillend: een betrekkelijk zwakke bedrijvigheid in Frankrijk en Italië en een recessie in het Verenigd Koninkrijk, die

thans een dieptepunt lijkt te hebben bereikt, contrasteren scherp met de aanhoudende, zij het in tempo afnemende, expansie in Duitsland, Luxemburg en Spanje, terwijl de overige landen een plaats tussen deze uitersten innemen.

Tabel 1

Reëel BBP, binnenlandse vraag en wereldhandel

(% verandering)

	1981–1985	1986–1989	1990	1991 (*)	1992 (*)	1993 (*)
			BBP			
Wereld (exclusief Gemeenschap)	2,6	3,8	1,8	−0,2	2,1	3,1
Verenigde Staten	2,9	3,5	0,9	−0,4	2,1	2,2
Japan	3,9	4,4	5,6	4,6	3,5	3,5
EUR-12	1,5	3,2	2,8	1,3	2,2	2,4
			Binnenlandse vraag			
Verenigde Staten	3,7	3,0	0,5	−1,0	2,1	2,1
Japan	2,9	5,6	5,8	3,4	3,7	3,7
EUR-12	0,9	4,2	2,9	1,1	2,2	2,6
			Wereldhandel			
Wereldinvoer (exclusief Gemeenschap)	3,0	6,0	3,0	1,8	5,1	6,1
Duitse invoer	1,6	6,1	11,4	12,8	5,0	4,7
Invoer Gemeenschap (**)	2,0	8,8	4,7	2,5	5,2	5,5
			Lopende rekening (% van BBP)			
Verenigde Staten	−1,2	−2,8	−1,6	−0,1	−0,7	−0,6
Japan	1,9	3,2	1,2	1,5	1,6	1,7
EUR-12 (***)	−0,1	0,5	−0,2	−0,8	−0,9	−0,8

(*) Raming.
(**) EUR-12 zonder Duitsland.
(***) EUR-12 inclusief het verenigde Duitsland vanaf 1991.
Bron: Diensten van de Commissie.

a) In het bijzonder in Duitsland aanhoudende expansie, maar in een lager tempo

De groei in Duitsland bleef krachtig, onder invloed van de significante expansieve impulsen die in verband met de eenwording uitgingen van het begrotingsbeleid. Het begrotingsbeleid had een stimulerend effect op de particuliere consumptie, terwijl de investeringen bevorderd werden door het streven van ondernemingen om de produktiecapaciteit uit te breiden om aan vijf nieuwe deelstaten te kunnen leveren. In deze vraagstijging kon niet worden voorzien door het binnenlandse aanbod, wat leidde tot een krachtige toeneming van de invoer, waardoor het saldo op de lopende rekening omsloeg van een overschot van 4,7 % van het BBP (West-Duitsland) in 1989 in een tekort van 1,1 % van het BBP (Verenigd Duitsland) in 1991.

Deze omvangrijke afvloeiing van de binnenlandse vraag naar het buitenland was echter niet toereikend om te voorkomen dat er binnenlandse spanningen ontstonden. Een aantal factoren, waaronder verhogingen van de indirecte belastingen, heeft tot een opgaande ontwikkeling van het prijsniveau bijgedragen. De trendmatige inflatie in West-Duitsland nam toe en bedraagt nu meer dan 4 %. In loonovereenkomsten werden loonsverhogingen van 6 tot 7 % toegekend. Bij een verminderende produktiviteitsstijging had zulks een verhoging van de arbeidskosten per eenheid produkt tot gevolg met bijna 6 %, waardoor de winstmarges verminderden, zij het uitgaande van hoge niveaus.

Wegens de krachtige toeneming van de overdrachtsbetalingen in het kader van de eenwording veranderde het begrotingssaldo van evenwicht in 1989 tot een tekort van

3,6 % van het BBP in 1991, ondanks hogere begrotingsontvangsten en maatregelen tot beperking van de uitgaven ten belope van ongeveer 2 % van het BBP, waartoe in het begin van 1991 werd besloten.

Sedert medio 1991 heeft het groeiproces aan kracht ingeboet, daar de expansieve impulsen die van de eenwording uitgingen, uitgewerkt raken en een restrictief monetair beleid moest worden gevoerd ten einde de inflatoire verwachtingen tegen te gaan. Voorts zijn de vooruitzichten voor de winstgevendheid verslechterd door de verhoging van de arbeidskosten per eenheid produkt. Tegelijkertijd heeft de uitbreiding van de capaciteit als gevolg van de investeringen in de afgelopen jaren tot enige verlaging van de hoge bezettingsgraad sedert het voorjaar van dit jaar geleid. Ofschoon het gevaar van een bestedingsinflatie enigszins is afgenomen, is het gevaar van een door belastingen en kosten veroorzaakte inflatie, dat inherent is aan het huidige begrotingsbeleid, dat te sterk gericht is op de ontvangstenzijde, aanzienlijk.

b) Groeivertraging in de rest van de Gemeenschap

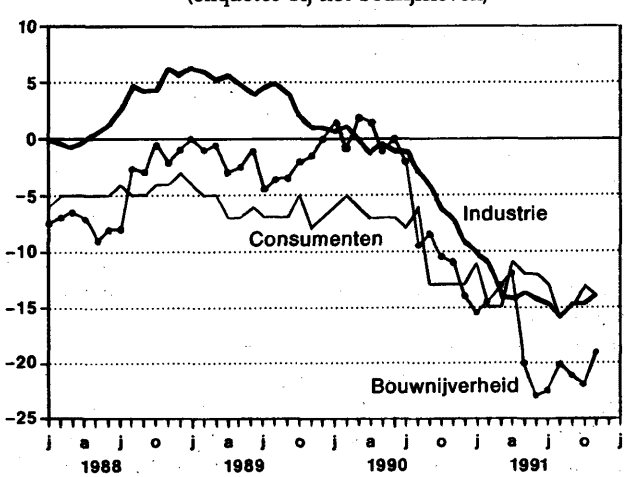
Het Verenigd Koninkrijk maakte in 1991 een diepe recessie door, waarbij het BBP afnam met bijna 2 %. De particuliere consumptie en de particuliere investeringen gingen aanzienlijk achteruit onder de vertraagde invloed van het restrictieve monetaire beleid dat in 1989 en 1990 werd gevoerd ten einde de oververhitting van de economie door de voorafgaande consumptiegolf te bestrijden.

In de rest van de Gemeenschap was de groei meer bescheiden met 1,5 %, tegen 2,7 % in 1990. In het algemeen verminderde in het bijzonder de groei van de particuliere consumptie en de uitvoer, terwijl de investeringen zelfs stagneerden. Het vertrouwen van de consumenten en de industrie is sedert het ontstaan van de Golfcrisis gering geweest en vertoonde sindsdien slechts een beperkt herstel *(grafiek 1)*.

Grafiek 1

Vertrouwensindicatoren Gemeenschap

(enquêtes bij het bedrijfsleven)

Bron: Diensten van de Commissie.

De investeringen stagneerden voor de eerste maal na de bijzonder krachtige ontwikkeling van de investeringen in de afgelopen vijf jaar, in welke periode de Europese kapitaalgoederenvoorraad reëel met bijna 15 % toenam. Zo'n adempauze was vrijwel onvermijdelijk na de eerste golf van investeringen in het vooruitzicht van de voltooiing van de interne markt. De effecten van de maatregelen voor de interne markt zullen zich in de komende jaren doen gevoelen naarmate de reeds genomen politieke besluiten en vastgestelde regelingen worden uitgevoerd en leiden tot een daadwerkelijke verwijdering van de nog resterende belemmeringen in de interne markt *(tabel 2)*.

De groeivertraging zou evenwel geprononceerder zijn geweest zonder de Duitse eenwording. De groei in de landen van de Gemeenschap werd immers sterk gesteund door

bestedingseffecten als gevolg van de Duitse economische expansie. Het totale effect van de Duitse eenwording op de overige landen van de Gemeenschap wordt geschat op gemiddeld 0,5 procentpunt per jaar in de periode 1990-1991 *(zie kaderartikel)*.

Tabel 2

Kerngegevens voor de economie van de Gemeenschap

	1983-1987	1988-1989	1990	1991 (*)	1992 (*)	1993 (*)
Groei BBP	2,4	3,7	2,8	1,3	2,2	2,4
Werkgelegenheid	0,3	1,6	1,4	0,5	0,3	0,5
Reële lonen (**)	1,3	1,6	2,3	2,0	1,3	1,4
Inflatie (***)	5,8	4,3	5,2	5,0	4,5	4,2
Reële arbeidskosten per eenheid produkt	−1,1	−1,0	0,5	0,6	−0,7	−0,7
Investeringen	2,6	7,9	4,1	−0,5	2,2	3,7
waarvan: outillage	4,9	9,9	4,7	−0,4	2,6	4,8

(*) Raming.
(**) Reëel loon per hoofd (deflator van de particuliere consumptie).
(***) Deflator van de particuliere consumptie.
Bron: Diensten van de Commissie.

In landen als Spanje, Portugal, Nederland, België, Luxemburg, Ierland, Italië en Frankrijk was de groeivertraging grotendeels conjunctureel. De conjuncturele daling heeft onderliggende structurele zwakheden aan het licht gebracht in een aantal landen die, in verhouding tot hun handelspartners, meer moeilijkheden ondervinden bij het handhaven van een krachtigere ontwikkeling van de economische bedrijvigheid gezien de kwetsbaarheid van hun lopende rekeningen. In Frankrijk is de sectorale samenstelling van de handelsbalans zorgwekkend: terwijl het overschot bij landbouwprodukten toeneemt, is het overschot bij industrieprodukten, dat in het midden van de jaren tachtig nog bestond, in een belangrijk tekort omgeslagen, ofschoon zich in 1991 enige verbetering voordeed.

De geringere groei had uiteraard belangrijke consequenties voor de werkgelegenheidssituatie in de Gemeenschap, die in de jaren tachtig een gunstige ontwikkeling te zien gaf met een nettotoename van 9 miljoen banen *(tabel 3)*. Ondanks het feit dat de groei meer arbeidsintensief werd ging de groei van de werkgelegenheid voor het eerst sedert 1982 duidelijk achteruit, wat resulteerde in een belangrijke toeneming van het onaanvaardbaar hoge niveau van de werkloosheid.

Tabel 3

Werkgelegenheid in de Gemeenschap

	Totale werkgelegenheid		Werkloosheidspercentage (**)
	miljoen	% verandering	
1980	128		6,0
1984	124,8	−0,6 (***)	10,7
1990	133,6	1,4	8,4
1991 (*)	134,2	0,5	8,6
1992 (*)	134,6	0,3	9,1
1993 (*)	135,3	0,5	9,2

(*) Raming.
(**) In % van de civiele beroepsbevolking.
(***) Gemiddelde 1980—1984.
Bron: Diensten van de Commissie.

Economische consequenties voor de Gemeenschap van de Duitse eenwording

In het algemeen heeft de Duitse eenwording zowel reële effecten via de intracommunautaire handelsimpulsen als monetaire effecten via de rente- en wisselkoersontwikkelingen gehad.

De reële effecten komen tot stand via de handelsbalanstransacties: de omvangrijke inkomens- en kapitaaloverdrachten van West-Duitsland (voormalige Bondsrepubliek Duitsland) ten gunste van de vijf nieuwe deelstaten worden ten dele omgezet in extra vraag. Deze vraag is grotendeels gericht op Westduitse ondernemingen, gezien hun comparatieve voordelen (geografische nabijheid, zelfde taal, zelfde munteenheid). De aldus vergrote totale finale vraag van West-Duitsland leidt weer tot grotere invoer uit de rest van de wereld, en met name uit de andere Lid-Staten van de Gemeenschap, met, ceteris paribus, positieve gevolgen voor de groei van hun eigen finale bestedingen en BBP.

De omvang van deze positieve effecten wordt uiteraard niet alleen bepaald door het aandeel van de uitvoer naar Duitsland in de totale uitvoer, maar ook door het aandeel van de uitvoer in het BBP (*zie tabel 1*). Aldus hebben de kleine open economieën die nauwe banden hebben met Duitsland, zoals de Benelux-landen en Denemarken, waarschijnlijk in verhouding tot hun BBP meer positieve invloeden ondergaan dan de grote landen.

In de eerste twaalf maanden sedert de eenwording werden de schattingen die in mei/juni 1990 werden gemaakt, bevestigd door cijfers over de handel: de aankopen van de nieuwe deelstaten uit de rest van de wereld, inclusief West-Duitsland, namen toe van 18 miljard tot ongeveer 130 miljard DM, een bedrag dat vrijwel overeenkomt met de overheidsoverdrachten die deze deelstaten ontvingen van West-Duitsland. Tegelijkertijd vertoonden de overige Lid-Staten, met uitzondering van Griekenland, een aanzienlijke stijging van hun bilaterale handel met Duitsland (*zie tabel 2*).

Tabel 1

Effect van de Duitse eenwording op de groei in de overige Lid-Staten

	Referentiegegevens 1990		Effect op het groeipercentage in procentpunten per jaar	
	Aandeel van de uitvoer naar Duitsland in de totale uitvoer %	Aandeel van de uitvoer in het BBP %	1990 (*)	1991
BLEU	19,8	75,3	+0,6	+1,0
Denemarken	18,2	35,1	+0,4	+0,7
Griekenland	25,1	23,4	+0,2	+0,4
Spanje	11,1	17,7	+0,3	+0,5
Frankrijk	18,7	23,4	+0,4	+0,7
Ierland	12,2	63,5	+0,3	+0,8
Italië	17,4	20,6	+0,3	+0,6
Nederland	28,1	56,4	+0,7	+0,9
Portugal	15,8	37,3	+0,3	+0,4
Verenigd Koninkrijk	12,7	24,8	+0,2	+0,5
EUR-11	12,8	28,0	+0,4	+0,6

(*) Tweede halfjaar, op jaarbasis.
Bron: Diensten van de Commissie.

Op grond van deze gegevens kan worden geschat dat het groei-effect voor de Gemeenschap in 1990 (tweede halfjaar) en 1991 respectievelijk ongeveer 0,4 en 0,6 punt beliep (*zie tabel 1*). Voor kleine en meer open economieën is het effect in het algemeen groter, in het bijzonder in het tweede jaar, waarin zij tevens indirecte positieve effecten van de eenwording ondervonden.

In mei/juni 1990 werd verwacht dat de eenwording tot een algemene stijging van de Duitse rentetarieven en een revaluatie van de Duitse mark zou leiden. Deze ontwikkelingen zouden door alle andere Lid-Staten van het wisselkoersmechanisme gevolgd moeten worden met negatieve effecten op hun groeipercentages. De reactie van de financiële markten in de eerste kwartalen van 1990 scheen dit te bevestigen. Sedertdien echter is de effectieve wisselkoers, na een aanvankelijke revaluatie, gedaald tot ongeveer het niveau van vóór de eenwording. De nominale rentetarieven op zowel de geldmarkt als de kapitaalmarkt volgden voor de meeste Lid-Staten hetzelfde patroon van een aanvankelijke stijging, gevolgd door een daling.

Tabel 2

Uitvoer naar Duitsland per kwartaal (procentuele verandering ten opzicht van hetzelfde kwartaal van het voorafgaande jaar)

	1990				1991	
	I	II	III	IV	I	II
BLEU	7,8	3,2	12,1	31,9	28,8	27,0
Denemarken	10,8	8,8	22,5	31,2	33,9	29,2
Griekenland	3,4	-2,7	3,5	8,4	8,1	4,9
Spanje	16,3	9,5	30,5	38,0	48,7	41,2
Frankrijk	15,9	-8,4	15,1	10,6	21,0	38,7
Ierland	9,0	5,8	11,7	6,9	13,6	13,3
Italië	13,0	8,0	17,5	20,1	22,0	19,1
Nederland	5,7	-0,5	8,7	17,1	20,9	18,5
Portugal	21,5	14,8	17,5	20,1	22,5	21,5
Verenigd Koninkrijk	6,7	-0,5	7,1	13,4	17,5	21,6

Bron: Bundesbank, maandverslag, supplement 3, 1991.

Derhalve mag worden aangenomen dat de monetaire effecten van de eenwording op de Lid-Staten iets zwakker zullen zijn dan aanvankelijk werd verwacht en weinig invloed zullen hebben op de in tabel 2 weergegeven schattingen. Ofschoon een ceteris paribus redenering in de economie altijd moeilijk is, kan worden geschat dat Duitsland, zonder het effect van de eenwording, dezelfde neerwaartse conjunctuurontwikkeling gevolgd zou hebben als de andere landen en dat de economie van de Gemeenschap in 1991 een zeer geringe groei vertoond zou hebben.

Voorts moet worden opgemerkt dat in dit document alle historische gegevens voor Duitsland alleen betrekking hebben op West-Duitsland, aangezien grote statistische problemen een betrouwbaar beeld voor geheel Duitsland in de weg staan. Er zijn echter enkele belangrijke uitzonderingen op deze algemene regel, wat een methodologische breuk in de betrokken tijdreeksen betekent. In de eerste plaats betreffen de op douanegegevens gebaseerde cijfers de in- en uitvoer van goederen in het verenigde Duitsland. In de tweede plaats omvatten de ramingen voor de gehele overheid de overheidsoverdrachten van West-Duitsland naar de nieuwe deelstaten, evenals het tekort van de overheden van deze deelstaten vanaf 1991. In de derde plaats hebben de gegevens van de lopende rekening eveneens betrekking op geheel Duitsland. Voor zover uitgedrukt in procenten van het BBP, wordt in deze drie gevallen het BBP van geheel Duitsland gebruikt.

Uiteraard is bij de aggregatie van de nationale gegevens tot een totaal voor de Gemeenschap rekening gehouden met de gevolgde behandeling van Duitsland. In onderstaande tabel wordt een indruk gegeven van de mate waarin de ramingen voor geheel Duitsland, ook al zijn zij onzeker, de totaalcijfers voor de gehele Gemeenschap beïnvloeden, in het bijzonder ten aanzien van de reële groei, de werkloosheid en de inflatie.

	1991	1992	1993
	Groei reëel BBP (% per jaar)		
Gemeenschap	1,3	2,2	2,4
Gemeenschap (*)	0,9	2,2	2,5
	Werkloosheidspercentage		
Gemeenschap	8,6	9,1	9,2
Gemeenschap (*)	9,3	9,8	9,9
	Inflatie (% per jaar) (a)		
Gemeenschap	5,0	4,5	4,2
Gemeenschap (*)	5,3	4,7	4,3
	Financieringstekort (b)		
Gemeenschap	-4,3	-4,3	-4,1
Gemeenschap (*)	-4,4	-4,4	-4,3
	Saldo lopende rekening (c)		
Gemeenschap	-0,3	-0,3	-0,4
Gemeenschap (*)	-0,8	-0,9	-0,8

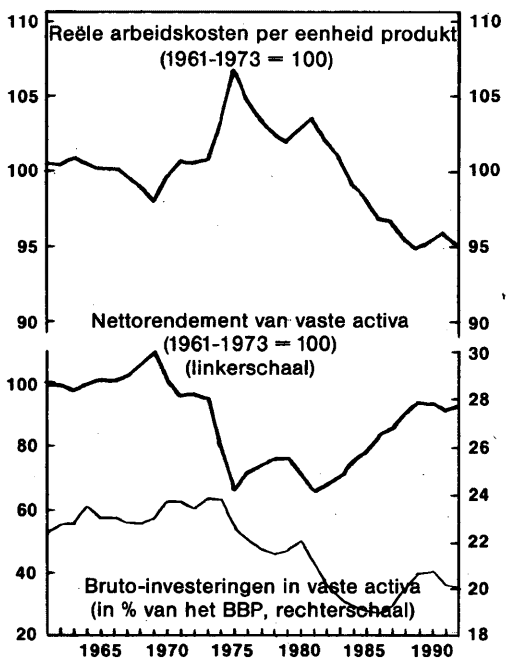
(*) Gemeenschap met inbegrip van de vijf nieuwe Duitse deelstaten.
(a) Deflator van de particuliere consumptie.
(b) Gehele overheid; in % van het BBP.
(c) In % van het BBP.

Ondanks de grotere ruimte op de arbeidsmarkt is de loondruk nauwelijks afgenomen: het nominale loon per werknemer steeg in 1991 met 7 %, een percentage dat slechts weinig lager ligt dan in 1990 (7,6 %). Bij de conjuncturele vertraging van de produktiviteitsgroei leidde dit tot een verdere stijging van de nominale arbeidskosten per eenheid produkt en, als gevolg van de onmogelijkheid de prijzen voldoende te verhogen, tot een verdere verhoging van de reële arbeidskosten per eenheid produkt, met een daaruit voortvloeiend negatief effect op de winstgevendheid en het internationale concurrentievermogen.

Toch bleef de winstgevendheid op een hoog niveau. Maar terwijl het rendement per eenheid toegevoegde waarde weer op het niveau van de periode 1961—1973 kwam, was dit nog niet het geval voor het rendement van de kapitaalvoorraad. De kapitaalproduktiviteit liep van 1970 op 1983 sterk terug en vertoont eerst sedert 1985 een langzaam herstel. Dientengevolge is het rendement op vaste activa nog steeds lager dan het niveau van 1961—1973, zodat nadere inspanningen nodig zijn om tot een volledig herstel van de winstgevendheid te komen *(grafiek 2)*.

Grafiek 2

Rendement van de vaste activa

Bron: Diensten van de Commissie.

De verslechtering van de winstgevendheid in 1990 en 1991 is zeker niet dramatisch *(tabel 4)*. Terwijl echter de relatieve factorprijzen en de winstgevendheid op korte termijn slechts een beperkte invloed hebben op de investeringen, wordt deze invloed groter op lange termijn. Een voortzetting van deze tendens van afnemende winstgevendheid zou derhalve schadelijk zijn voor een herstel van de investeringen en de werkgelegenheid. Sedert 1985 hebben de investeringen een krachtig herstel te zien gegeven dank zij een aanzienlijk betere winstgevendheid: het investeringsvolume ligt nu ongeveer een derde hoger dan in 1985. Niettemin zijn de investeringen in procent van het BBP nog meer dan een vol procentpunt lager dan het gemiddelde niveau van de periode 1961—1973. Een verdere verbetering van dit percentage is nog nodig om de grote werkloosheid in de Gemeenschap terug te dringen.

Een aanhoudende loondruk en belastingverhogingen in enkele landen maakten het onmogelijk dat de prijsstijgingen geringer werden, ondanks de conjunctuurvertraging. De consumptieprijzen en de deflator van het BBP namen, evenals in 1990, met ongeveer 5 % toe.

Tabel 4

Aanbodfactoren in de Gemeenschap (procentuele verandering per jaar, tenzij anders vermeld)

	1981–1986	1987–1989	1990–1991	1991 (*)	1992 (*)
Totaal investeringen	0,1	7,1	1,8	–0,5	2,2
waarvan:					
— outillage	1,7	9,4	2,2	–0,4	2,6
— bouw	–1,0	4,9	1,7	–0,5	1,8
Kapitaalvoorraad	2,3	2,7	2,9	2,8	2,8
Kapitaalproduktiviteit	–0,6	0,7	–0,8	–1,5	–0,6
Reëel loon per werknemer (**)	0,9	1,7	2,1	2,0	1,3
Reële arbeidskosten per eenheid	–1,0	–0,7	0,5	0,6	–0,7
Winstgevendheid (***)	73,8	90,2	92,5	91,6	92,9
Reële rente op lange termijn (****)	4,3	5,0	5,3	5,1	:

(*) Raming.
(**) Gecorrigeerd met de deflator van de particuliere consumptie.
(***) Nettorendement op de nettokapitaalvoorraad (1961—1973 = 100).
(****) Gecorrigeerd met de BBP-deflator.

2. De vooruitzichten voor 1992 en 1993: een geleidelijk herstel

Nadat de bedrijvigheid in de tweede helft van 1991 een laagtepunt bereikt heeft, zal deze naar verwachting in 1992 onder invloed van binnenlandse factoren weer enige opleving vertonen. Waarschijnlijk zullen de externe factoren zich weliswaar verbeteren als gevolg van een uitbreiding van de wereldproduktie en de wereldhandel, maar de Lid-Staten van de Gemeenschap zullen slechts in beperkte mate van dit herstel kunnen profiteren, aangezien deze positieve ontwikkeling gecompenseerd zal worden door de afzwakking van het effect van de Duitse eenwording op de bestedingen. Het handelsverkeer met het buitenland zal derhalve waarschijnlijk in de meeste landen geen belangrijke ondersteuning voor de groei van het BBP vormen. Niettemin kunnen de markten buiten de Gemeenschap een grotere rol spelen in de groei van de uitvoer van de Gemeenschap dan in de afgelopen jaren. Het in stand houden van het externe concurrentievermogen is derhalve van essentiële betekenis.

Het vertrouwen zal waarschijnlijk geleidelijk weer toenemen, wat kan leiden tot een bescheiden herstel van de particuliere consumptie en de investeringen in 1992. Als een gezond beleid wordt voortgezet, zullen de prijs- en kostenontwikkelingen zich waarschijnlijk verbeteren, waardoor de verslechtering van de winstgevendheid in de periode 1990—1991 in het tegendeel kan verkeren.

Als gevolg van een minder snelle groei van de bedrijvigheid zal de werkgelegenheid in 1992 waarschijnlijk opnieuw minder toenemen, namelijk met 0,3 %. In de periode 1988—1990 bedroeg de gemiddelde groei van de werkgelegenheid nog 1,5 % per jaar en in 1991 0,5 %. In combinatie met de voortdurende groei van de beroepsbevolking in de Gemeenschap zal de vertraagde groei van de werkgelegenheid een verdere toeneming van de werkloosheid van 8,6 in 1991 tot 9,1 % in 1992 tot gevolg hebben.

Voor 1993 wordt een verdere versterking van het herstel verwacht met een groei van het reële BBP met ongeveer 2,5 %. Toch zal het hogere niveau van bedrijvigheid naar verwachting nog niet resulteren in een voldoende groei van de werkgelegenheid om de stijging van de beroepsbevolking op te kunnen vangen, zodat de werkloosheid verder, zij het in geringe mate, zal toenemen.

De risicofactoren aangaande deze vooruitzichten liggen duidelijk meer binnen dan buiten de Gemeenschap, ofschoon externe onzekerheden nog een belangrijke invloed kunnen hebben op de uitkomsten in de Gemeenschap. Voor het verwachte, geleidelijk krachtiger wordende herstel is het vooral noodzakelijk dat een passend beleid wordt gehandhaafd.

Een verbetering van de kostenontwikkeling na de verslechtering in 1990—1991 zal waarschijnlijk bijdragen tot een geleidelijk herstel van de investeringen. Het is echter onzeker hoe de investeringen zouden reageren als deze verbetering zich niet zou voordoen. Een sterkere groei is echter nodig om het nog hoge niveau van werkloosheid te verminderen en de structurele aanpassingen in verband met de voltooiing van de interne markt en de overgang op de EMU te vergemakkelijken.

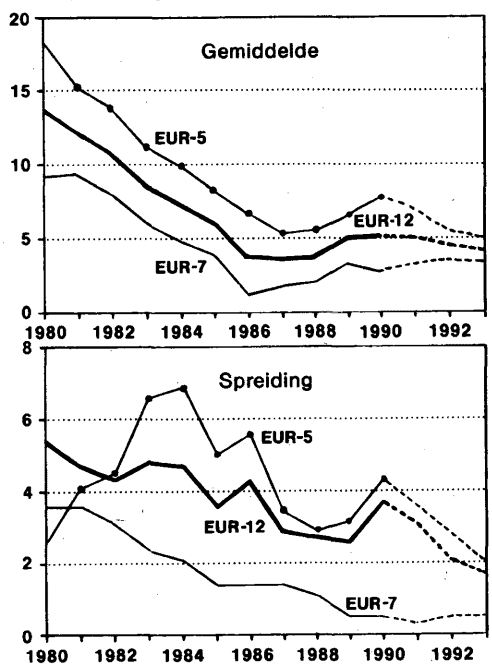
II. GEEN VERDERE VORDERINGEN IN ECONOMISCHE CONVERGENTIE

1. De nominale convergentie neemt af maar de fundamentele factoren blijven positief

Na een aanzienlijk verslechtering in 1990 is de prijsconvergentie (gemeten aan de spreiding [1]) van de deflators van de particuliere consumptie) in 1991 iets verbeterd, zij het op een gemiddeld niveau van inflatie dat minder gunstig is dan in de periode 1987—1989 *(grafiek 3)*. Dit was voornamelijk een gevolg van de toeneming van de gemiddelde inflatie in de vanaf het begin in de nauwe bandbreedte van het EMS deelnemende landen (EUR-7) als gevolg van voornamelijk de bijzondere ontwikkelingen in Duitsland en Nederland, terwijl de prijsontwikkeling in het algemeen beter werd in de overige landen die deelnemen in het wisselkoersmechanisme. In de landen die niet vanaf het begin in de nauwe bandbreedte deelnamen, namen de prijsstijgingen af, in het bijzonder in het Verenigd Koninkrijk. De prijsontwikkelingen in de Gemeenschap geven echter nog reden tot zorg, omdat het gemiddelde niveau van de inflatie nog bijna 5 % bedraagt in een periode waarin de economische bedrijvigheid langzamer groeit.

Grafiek 3

Prijsconvergentie in de Gemeenschap (in %)

EUR-7 – België, Denemarken, Duitsland, Frankrijk, Ierland, Luxemburg en Nederland.

EUR-5 – Griekenland, Spanje, Italië, Portugal en het Verenigd Koninkrijk.

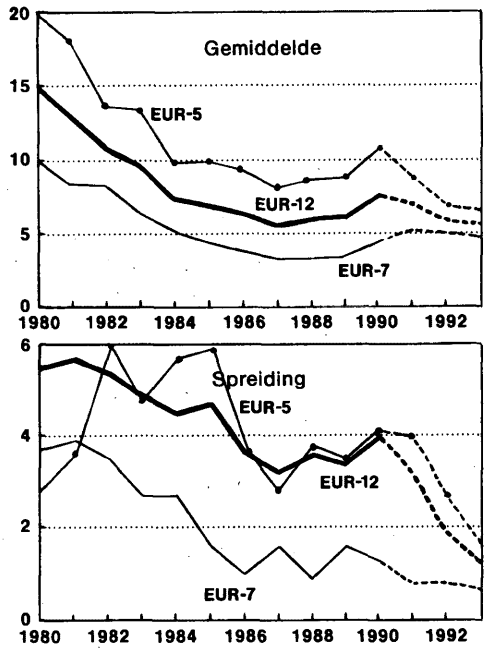
Loonontwikkelingen en belastingverhogingen lijken de voornaamste factoren te zijn geweest die geleid hebben tot deze verslechtering van de prijsontwikkeling. In de landen die van het begin af aan in de nauwe bandbreedte deelnemen, waren de loonontwikkelingen onbevredigend. In 1991 *(grafiek 4)* bestaat, in het bijzonder in Duitsland, het potentiële gevaar van een ontwikkeling van een kosteninflatie.

De groeiende tendens om meer te vertrouwen op de ontvangstenzijde om begrotingstekorten te corrigeren is niet zonder gevaar voor de prijsontwikkeling, daar aldus de strijd om de inkomensverdeling weer kan oplaaien.

(1) De spreiding wordt gemeten als het ongewogen gemiddelde van de absolute deviatie van het gewogen gemiddelde.

Grafiek 4

Loonconvergentie in de Gemeenschap (in %)

EUR-7 – België, Denemarken, Duitsland, Frankrijk, Ierland, Luxemburg en Nederland.

EUR-5 – Griekenland, Spanje, Italië, Portugal en het Verenigd Koninkrijk.

In het vooruitzicht van de EMU is de prijzen- en kostenontwikkeling in de Gemeenschap nog onbevredigend. Voor de EMU zou het wenselijk zijn dat de gemiddelde prijsinflatie daalt tot 2 à 3 %, gepaard gaande met een vermindering van de divergentie.

Op begrotingsgebied is, evenals ten aanzien van prijzen en kosten, het uitblijven van een verbetering van de convergentie voornamelijk toe te schrijven aan een minder gunstige situatie in landen die in de voorafgaande jaren goede resultaten boekten. In 1990 verslechterde de begrotingssituatie, ondanks een nog hoog niveau van bedrijvigheid, in de meeste landen. De verslechtering was echter bijzonder geprononceerd in Duitsland en het Verenigd Koninkrijk *(tabel 5)*. Ook in 1991 was de minder gunstige begrotingssituatie in de Gemeenschap als geheel voornamelijk een gevolg van het stijgende tekort in het Verenigd Koninkrijk en Duitsland. In de meeste andere landen bleef het tekort min of meer gelijk ten opzichte van het BBP in een situatie van verminderende bedrijvigheidsgroei. Derhalve konden ook de automatische stabilisatoren niet volledig effect hebben. Dit was nodig om een verdere stijging van de begrotingstekorten te voorkomen.

De Duitse eenwording heeft ook bijgedragen tot een belangrijke wijziging in de betalingsbalanspositie van de Gemeenschap. De lopende rekening van de Gemeenschap is sedert 1986 voortdurend verslechterd van een overschot van 1,4 % van het BBP tot naar verwachting een tekort van ongeveer 1 % van het BBP in 1991 *(tabel 6)*. Dit houdt verband met een verzwakking van de lopende rekening in alle landen, uitgezonderd Denemarken, Ierland en Nederland. De verslechtering was bijzonder geprononceerd in het Verenigd Koninkrijk (van 1986 op 1989), Spanje (van 1987 op 1989) en Duitsland (van 1989 op 1991). Maar ook voor Frankrijk en Italië is de lopende rekening aanmerkelijk verslechterd. Het tekort op de Franse handelsbalans bleef gelijk in 1990 en verminderde in 1991. In de meeste landen was deze verslechtering een gevolg van het hoge niveau van de binnenlandse vraag in verhouding tot de produktiecapaciteit.

De meest opvallende ontwikkeling in de afgelopen jaren met betrekking tot de lopende rekeningen is het volledig verdwijnen van het Duitse overschot. De tegenpost van dit verdwenen overschot kan niet geheel worden teruggevonden in de Gemeenschap. Ongeveer de helft van het bestedingseffect van de Duitse eenwording schijnt afgevloeid te zijn naar buiten de Gemeenschap, zulks min of meer in overeenstemming met de marktaandelen van de handelspartners van Duitsland buiten de Gemeenschap. De verslechtering van de lopende rekeningen is

Tabel 5

Financieringsoverschot (+) of -tekort (–) van de gehele overheid (**)

(in % van het BBP)

	1981	1985	1989	1990	1991	1992 (*)
Gemeenschap	– 5,3	– 5,2	– 2,9	– 4,1	– 4,4	– 4,4
Griekenland	– 11,0	– 13,8	– 18,3	– 19,8	– 17,3	– 14,0
Italië	– 11,4	– 12,5	– 10,1	– 10,6	– 9,9	– 9,3 (***)
België	– 12,8	– 8,5	– 6,7	– 5,6	– 6,3	– 6,2
Portugal	– 9,3	– 10,1	– 3,4	– 5,8	– 5,4	– 4,6
Nederland	– 5,5	– 4,8	– 5,2	– 5,3	– 4,4	– 4,1
Duitsland	– 3,6	– 0,9	0,2	– 1,9	– 3,6	– 3,4
Ierland	– 13,4	– 11,2	– 3,5	– 3,6	– 4,1	– 4,1
Spanje	– 3,9	– 6,9	– 2,7	– 4,0	– 3,9	– 3,6
Verenigd Koninkrijk	– 2,6	– 2,8	1,3	0,7	– 1,9	– 3,6
Denemarken	– 6,9	– 2,0	– 0,5	– 1,5	– 1,7	– 1,5
Frankrijk	– 1,9	– 2,9	– 1,2	– 1,6	– 1,5	– 1,7
Luxemburg	– 3,5	5,3	4,3	4,7	1,9	2,0

(*) Raming op grond van ongewijzigd beleid.
(**) Gerangschikt naar omvang van het tekort in 1991.
(***) Omvat niet volledig de effecten van het convergentieprogramma.
Bron: Diensten van de Commissie.

Tabel 6

Saldo lopende rekening

(in % van het BBP)

	1980	1986	1990	1991 (*)	1992 (*)
Gemeenschap	– 1,2	1,4	– 0,2	– 0,8	– 0,9
België	– 4,3	2,1	1,0	1,0	1,1
Denemarken	– 3,7	– 5,4	0,8	1,4	2,2
Duitsland	– 1,7	4,4	3,2	– 1,1	– 0,9
Griekenland	0,5	– 5,3	– 6,1	– 4,1	– 3,4
Spanje	– 2,4	1,6	– 3,5	– 3,1	– 3,2
Frankrijk	– 0,6	0,5	– 1,0	– 0,7	– 0,8
Ierland	– 11,8	– 2,9	3,4	2,3	2,0
Italië	– 2,2	0,5	– 1,4	– 1,3	– 1,5
Luxemburg	18,7	39,4	31,2	28,1	26,1
Nederland	– 1,5	2,7	3,8	4,1	4,4
Portugal	– 5,9	2,4	– 0,3	– 1,1	– 1,5
Verenigd Koninkrijk	1,5	– 0,9	– 2,6	– 1,1	– 1,4

(*) Raming.
Bron: Diensten van de Commissie.

bijzonder sterk met betrekking tot industrieprodukten: de invoer van industrieprodukten uit derde landen is gemiddeld sterker gestegen dan de intracommunautaire invoer; meer in het bijzonder voor high-tech-produkten lijken de producenten van de Gemeenschap enige grond prijs te hebben moeten geven aan de producenten buiten de Gemeenschap. De groei van de uitvoer van industrieprodukten was eveneens bescheiden en duidelijk geringer dan de groei van het volume van de intracommunautaire export. Deze tendens wijst op een verschuiving van handelsstromen naar een bijzonder dynamische interne markt.

Reden tot grote zorg is echter het feit dat deze verslechtering van de lopende rekening ook duidt op een lager niveau van concurrentievermogen, in het bijzonder op markten van derde landen en, nog verontrustender, in het marktsegment voor high-tech-produkten. De valuta's van de Gemeenschap zijn per saldo sedert 1984 voortdurend reëel in waarde gestegen, wat heeft geleid tot een verlies van marktaandelen. Deze ontwikkeling doet vragen rijzen aangaande de kracht van de economie in enkele Lid-Staten en haar vermogen om effectief te concurreren met de buitenwereld. In landen waar de externe positie kwetsbaar blijft, moet het loonconcurrentievermogen derhalve onmiskenbaar aandachtig worden gevolgd, in het bijzonder indien de binnenlandse vraag sneller zou groeien dan de buitenlandse.

Ten einde de convergentie in de eerste fase van de EMU te verbeteren, werd de Lid-Staten derhalve verzocht convergentieprogramma's op te stellen die worden besproken en goedgekeurd op communautair niveau in het kader van het multilaterale toezicht. Deze programma's werden ingediend of worden nog opgesteld door de meeste Lid-Staten met het doel de convergentie te bevorderen.

2. Langzamere reële convergentie

In de afgelopen jaren zijn de landen die een inhaalproces doormaken, met uitzondering van Griekenland, erin geslaagd hun inkomensachterstand ten opzichte van het gemiddelde van de Gemeenschap te verkleinen *(tabel 7)*. Een passend binnenlands beleid en de verdubbeling van de middelen die via de structuurfondsen beschikbaar komen, hebben tot dit resultaat bijgedragen.

Tabel 7

Het inhaalproces in de Gemeenschap

(BBP per hoofd van de bevolking, Gemeenschap = 100)

	Spanje	Griekenland	Ierland (**)	Portugal
1975	81,9	57,3	62,7	52,2
1980	74,2	58,1	64,0	55,0
1986	72,8	55,9	63,4	52,5
1991 (*)	79,0	52,5	68,9	56,3
1992 (*)	79,9	52,1	68,9	56,3
Verschillen:				
1986—1980	−1,4	−2,2	−0,6	−2,5
1991—1986	6,2	−3,4	5,5	3,8

(*) Raming.
(**) De hantering van BBP-cijfers kan leiden tot een te gunstig beeld, omdat een relatief sterke groei van inkomensoverdrachten aan het buitenland buiten beschouwing blijft.
Bron: Diensten van de Commissie.

In Spanje en Portugal hebben vooral de investeringen tot dit resultaat bijgedragen, hetgeen verband houdt met een sterk verbeterde winstgevendheid en de openstelling van de markt van de Gemeenschap. Het aandeel van de investeringen in het BBP nam van 1986 op 1990 met bijna één kwart toe *(tabel 8)*. De binnenlandse besparingen waren ontoereikend om in deze expansie te voorzien, zodat zich op de lopende rekening van de betalingsbalans een tekort ontwikkelde dat in het geval van Spanje aanzienlijk was. De voortzetting van het inhaalproces in deze landen zal derhalve, naast andere belangrijke factoren, afhangen van het beschikbaar komen van voldoende binnenlandse besparingen, zulks voornamelijk door een verdere vermindering van de ontsparingen door de overheid.

In Ierland echter werd de sterke groei voornamelijk gedragen door de uitvoer. Door de begrotingsconsolidatie en de gematigde loonontwikkelingen werd de binnenlandse vraag

Tabel 8

Investeringen en exportaandelen en reële arbeidskosten per eenheid in de inhalende landen

	Griekenland	Spanje	Ierland	Portugal	EUR-4	EUR-8
	Investeringsaandelen (in % van het BBP)					
1986	18,5	19,5	18,1	22,1	19,6	18,9
1990	18,9	24,4	18,6	26,7	23,7	20,3
1992 (*)	18,5	24,1	18,7	26,0	23,4	19,6
	Exportaandelen (in % van het BBP)					
1986	22,4	19,9	55,2	33,2	23,8	28,0
1990	22,6	17,2	62,1	36,4	22,8	28,9
1992 *)	21,2	17,3	65,0	30,0	22,0	29,9
	Reële arbeidskosten per eenheid produkt (1961—1973 = 100)					
1986	102,3	91,1	92,8	98,4	94,2	98,1
1990	102,4	87,5	88,9	93,8	90,8	96,8
1992 (*)	95,0	86,3	92,5	97,6	90,0	96,9

(*) Raming.
Bron: Diensten van de Commissie.

afgeremd, terwijl tegelijkertijd de export werd bevorderd door een verbeterd concurrentievermogen. Deze door de uitvoer gedragen expansie maakte Ierland meer dan Spanje en Portugal kwetsbaar voor de verslechtering van het internationale economische klimaat. Nu in Ierland de grondslag voor verdere inhaalresultaten gezond is, dient meer nadruk te worden gelegd op de ontwikkeling van het binnenlandse produktiepotentieel. De investeringsratio is nog betrekkelijk laag en is niet veel toegenomen. In het bijzonder de aanbodzijde van de economie behoeft verdere verbetering.

In Griekenland pakte het inhaalproces in de afgelopen jaren negatief uit als gevolg van ongeschikt beleid. Het in 1991 door de Regering aangenomen programma voor stabilisatie en structurele aanpassingen getuigt van een ernstig streven om een omkeer teweeg te brengen in de macro-economische achteruitgang van het land en zijn produktiepotentieel te herstellen. De hoofddoelstellingen van het programma zijn belastinghervormingen en structurele vernieuwingen. De maatregelen tot fiscale aanpassing en structurele hervormingen houden onderling verband en moeten in geval van een doeltreffende toepassing Griekenland in staat stellen profijt te trekken van het proces van Europese integratie. Recente ontwikkelingen wijzen er echter op dat de uitvoering van het programma op ernstige moeilijkheden is gestuit en vertraging ondervindt. Als het programma niet ten volle wordt uitgevoerd, zal dit de hervatting van het inhaalproces vertragen.

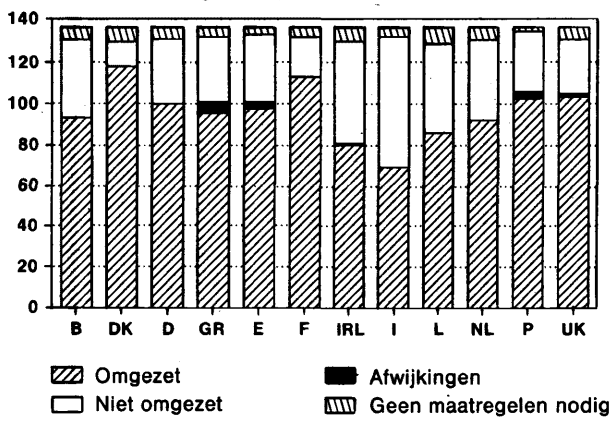
III. PRIORITEITEN VOOR DE ECONOMISCHE POLITIEK IN DE GEMEENSCHAP

Nu het ernaar uitziet dat de internationale conjunctuur in het komende jaar slechts matig zal verbeteren, is het van groot belang dat de Gemeenschap haar interne potentieel versterkt. De economische politiek moet derhalve bijdragen tot een snelle uitvoering van de voornaamste communautaire projecten.

De voltooiing van de interne markt blijft een onmiddellijke prioriteit voor de Gemeenschap en er is nog veel te doen: met betrekking tot 69 van de 282 in het Witboek opgesomde maatregelen moet de Raad nog een besluit nemen. De omzetting van richtlijnen in nationaal recht moet worden bespoedigd. 166 in het Witboek vermelde maatregelen zijn van kracht geworden en voor 134 daarvan zijn nationale uitvoeringsmaatregelen nodig. Van deze nationale maatregelen is gemiddeld 71 % reeds genomen *(grafiek 5)*. De Lid-Staten lijken hun verantwoordelijkheid te hebben genomen en in te zien dat er meer haast moet worden gemaakt.

Grafiek 5

Omzetting richtlijnen interne markt (*)

Bron: Diensten van de Commissie. (*) Stand per 15 oktober 1991.

Het programma voor de interne markt is reeds van beslissende betekenis geweest voor de communautaire groeivooruitzichten en voor de welvaart: het bedrijfsleven heeft reeds tot op zekere hoogte geanticipeerd op de sterke mededinging en de nieuwe omstandigheden en mogelijkheden die er in 1993 zullen komen. Dit heeft geleid tot een sterke uitbreiding van de investeringen in de periode 1986—1990.

De werkelijke effecten van de interne markt zullen in de komende jaren merkbaar worden, vooral naarmate de resterende interne barrières daadwerkelijk verdwijnen. Een vastberaden optreden en krachtige beslissingen zullen een belangrijke positieve invloed hebben op het vertrouwen van de ondernemingen en zullen de economische groei een nieuwe impuls geven.

Een economische en monetaire unie in de Gemeenschap zal leiden tot een versterking van de economische voordelen die zullen voortvloeien uit het programma 1992. Alleen met één gezamenlijke valuta kunnen de potentiële voordelen van een interne markt volledig worden verwezenlijkt.

De EMU heeft in de eerste plaats ten doel de integratie van de Gemeenschap te versterken en haar economische resultaten te verbeteren. De EMU zal zorgen voor stabiliteit, zodat het proces van duurzame groei wordt versterkt. De ervaring van de jaren tachtig heeft duidelijk aangetoond dat een lagere werkloosheid op lange termijn niet kan worden bereikt met een hogere inflatie. Integendeel, stabiliteit wordt steeds meer beschouwd als een absolute voorwaarde voor betere reële economische resultaten.

De inkomenskloof tussen de inhaallanden en het communautaire gemiddelde blijft groot en het zal dan ook jaren vergen om deze kloof te overbruggen. Dit proces kan slechts berusten op een gezonde groei, waardoor het binnenlandse produktiepotentieel toeneemt.

Het beleid op nationaal en communautair niveau moet de grondslag leggen voor een duurzame en sterkere relatieve groei van het reële BBP, zonder inflatiedruk en onaanvaardbare interne en externe onevenwichtigheden. Een snelle economische en sociale convergentie moet vooral grotendeels worden bewerkstelligd onder de verantwoordelijkheid van de minder begunstigde landen zelf. Recente ontwikkelingen hebben bevestigd dat een gezond macro-economisch beleid een essentiële voorwaarde is om de interne groeimogelijkheden van deze landen met alle beschikbare middelen te verbeteren.

De economisch sterkere landen moeten ook tot dit proces bijdragen door een dynamische groei op middellange termijn te ondersteunen.

De Gemeenschap zal bij de tenuitvoerlegging van het gemeenschappelijke beleid en bij de totstandbrenging van de interne markt streven naar een versterking van de economische en sociale samenhang. De economische politiek van de Gemeenschap en die van de Lid-Staten moeten elkaar

versterken om de economische resultaten in de minder begunstigde Lid-Staten te verbeteren. Als de structuurfondsen en andere financiële instrumenten efficiënt worden gebruikt onder gunstige nationale randvoorwaarden, zullen daardoor de vraag- en de aanbodsituatie in de ontvangende landen aanzienlijk worden verbeterd.

Het milieu, en het belang daarvan in de algemene context van de kwaliteit van het leven, wordt steeds meer een zorg van de Gemeenschap. De Commissie heeft onlangs een coherente communautaire strategie uitgewerkt om de CO_2-emissies in de Gemeenschap tegen het jaar 2000 te stabiliseren op het niveau van 1990. De strategie bestaat uit een geheel van op communautair niveau vastgestelde verplichte, vrijwillige en mogelijke fiscale maatregelen in combinatie met aanvullende nationale programma's. De aanwending van fiscale instrumenten, met name een nieuwe gecombineerde CO_2/energiebelasting, die fiscaal neutraal is, wordt gezien als een belangrijke voorwaarde om de stabilisatie van de CO_2-emissie op doelmatige wijze te bereiken. Als de juiste prijssignalen worden gegeven, zullen alle ondernemingen geneigd zijn tot een milieuvriendelijk gedrag. In het belang van een gezonde economie en welvaart op lange termijn en ook voor het milieu dienen milieu-overwegingen afdoende te worden verwerkt in het communautaire beleid op andere gebieden, met name energie, vervoer en landbouw.

IV. MACRO-ECONOMISCH BELEID EN BELEID VOOR STRUCTURELE AANPASSING

1. Monetair beleid en het EMS

Het EMS heeft ten doel bij te dragen tot prijsstabiliteit en nominale convergentie in de Gemeenschap door middel van stabiele wisselkoersen en een passend monetair beleid. Het afgelopen jaar werd dit doel moeilijker te bereiken. In het najaar van 1990 werd het monetaire beleid in de Gemeenschap krapper als reactie op de stijgende olieprijzen. In de loop van 1991 was de marktrente echter gemiddeld lager dan in het voorgaande jaar, terwijl de inflatiedruk in verscheidende landen van de Gemeenschap aanhield of zelfs toenam ondanks de daling van de olieprijzen na de Golfoorlog. In de tweede helft van het jaar steeg de geldmarktrente evenwel weer.

Wegens de vertraging van de groei in de Gemeenschap in 1991 was een zekere verruiming van het monetaire beleid welkom, terwijl de inflatieverwachtingen op lange termijn toch niet ongunstig lijken te zijn beïnvloed: de rendementscurves vertoonden dit jaar eerder de neiging om naar beneden te verschuiven dan steil omhoog te klimmen, daar de lange-rentetarieven op de meeste markten lager waren dan een jaar geleden. Met een stijgende geldmarktrente in de tweede helft van het jaar werd nog steeds een krap monetair beleid gevoerd. Het is van essentieel belang ervoor te zorgen dat nominale convergentie gepaard gaat met een absolute en niet een relatieve norm voor prijsstabiliteit en dat het EMS in sterke mate blijft bijdragen tot het behoud van stabiele prijzen tot de volledige inwerkingtreding van de EMU.

In dit opzicht zijn er enkele problemen verbonden aan de wijze waarop het monetaire beleid in de Gemeenschap dit jaar lijkt te zijn verruimd. In de jaren tachtig speelde Duitsland de hoofdrol bij het terugdringen van de inflatie in de Gemeenschap. Via de wisselkoersdiscipline van het EMS werkte dit door in andere landen die hun wisselkoersen binnen de nauwe fluctuatiemarge hielden. Deze band werd versterkt na de laatste herschikking in januari 1987, waarna steeds minder werd geanticipeerd op verdere herschikkingen. De Duitse strategie was gebaseerd op begrotingsconsolidatie en monetaire streefcijfers die niet werden overschreden. Bij deze strategie bleef de onderliggende inflatie laag, zelfs toen met betrekking tot de monetaire streefcijfers een grotere soepelheid werd betracht als reactie op externe omstandigheden.

Doordat toekomstige herschikkingen steeds minder waarschijnlijk werden geacht, werd dit beeld heel anders. De expansieve koers van het begrotingsbeleid in Duitsland ten gevolge van de Duitse eenwording in combinatie met een op stabiliteit gericht monetair beleid leidt in theorie tot een reële appreciatie van de valuta naarmate de reële vraag groter wordt dan het reële binnenlandse aanbod. De zeer grote vraag heeft namelijk een sterke invloed gehad op de loononderhandelingen, waardoor sluipende prijsstijgingen in de hand werden gewerkt. Dit proces werd nog versterkt door de ingrijpende maatregelen tot verhoging van de ontvangsten om het budgettaire effect van de eenwording te beperken. Deze beleidscombinatie en de onmogelijkheid de daaruit voortvloeiende reële appreciatie te doen plaatsvinden via een nominale wisselkoersaanpassing in het EMS, veroorzaken een extra sterke druk op de rentetarieven in Duitsland en derhalve ook in de andere landen die deelnemen in het wisselkoersmechanisme.

Van tijd tot tijd gaven de markten blijk van onzekerheid over de mate waarin de Bundesbank dezelfde strategie als in het verleden zal kunnen volhouden. Deze onzekerheid en de verwachting ten aanzien van stabiele wisselkoersen en verminderde inflatieverschillen hebben voor de bij het wisselkoersmechanisme aangesloten valuta's geleid tot een belangrijke vermindering van de renteverschillen ten opzichte van de Duitse mark, waar de premie voor wisselkoersrisico's min of meer is verdwenen.

Aangezien de inflatie in de Gemeenschap als geheel nog aanzienlijk is, is een verdere versoepeling van de koers van het algemene monetaire beleid momenteel niet gerechtvaardigd. Het collectieve karakter van het EMS impliceert dat andere bij het wisselkoersmechanisme aangesloten landen dan Duitsland, en vooral de grotere landen, een deel van de verantwoordelijkheid op zich moeten nemen voor een monetair beleid in de Gemeenschap dat verenigbaar is met het laagste prijsstijgingsniveau en met een voortdurende neerwaartse convergentie in de landen met een hoge inflatie.

In de twee landen die nog niet bij het wisselkoersmechanisme zijn aangesloten, Portugal en Griekenland, ligt de inflatie ruim boven een niveau dat consistent is met nominale convergentie, hoewel onlangs in beide landen een daling is opgetreden. In Portugal, waar de aan het indexcijfer van de consumptieprijzen gemeten inflatie in het laatste kwartaal van 1991 daalde tot minder dan 10 %, moet in de allereerste plaats het monetaire beleid strak genoeg worden gehouden om de oververhitting op de arbeidsmarkt te verminderen. Gezien de grote toestroming van kapitaal zal dit waarschijnlijk inhouden dat de koers van de escudo nog enige tijd zal moeten kunnen blijven stijgen. Het doel moet zijn tot het wisselkoersmechanisme toe te treden wanneer reeds zoveel stoom aan de economie is onttrokken dat de wisselkoersdiscipline niet leidt tot een te grote verruiming van het monetaire beleid.

In Griekenland moet het monetaire beleid gericht blijven op de beteugeling van de door een werkelijk excessief begrotingstekort veroorzaakte inflatie. Het monetaire beleid kan echter niet eindeloos worden gebruikt voor de bestrijding van de gevolgen van de problemen op het gebied van de openbare financiën. Slechts indien de in het stabilisatieprogramma vastgestelde begrotingsplafonds niet worden overschreden, kan worden gehoopt op een spoedige en duurzame nominale convergentie in Griekenland.

2. Begrotingsbeleid

Aangezien de Lid-Staten bevoegd blijven voor het begrotingsbeleid, is met het oog op de EMU een grotere coördinatie vereist volgens beginselen of regels die ervoor zorgen dat het begrotingsbeleid de stabiliteit in de Gemeenschap niet ondermijnt.

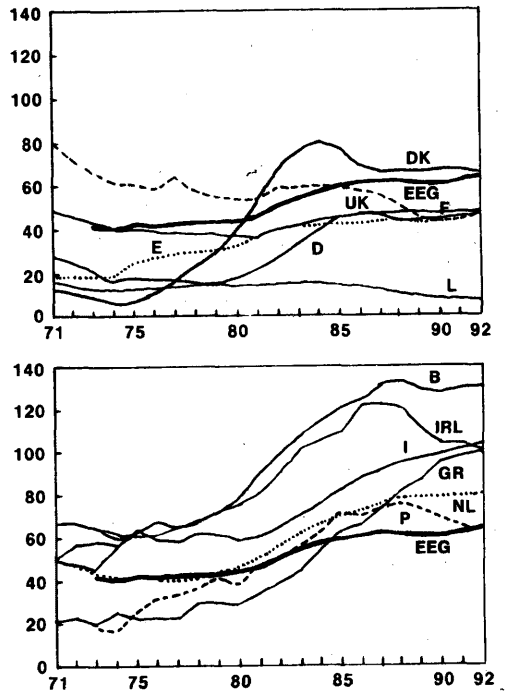
In een eerste groep landen (Griekenland en Italië) is al vele jaren sprake van buitengewoon hoge begrotingstekorten en een voortdurende stijging van de schuldenlast van de overheid (*tabel 5 en grafiek 6*).

In Griekenland vetoont de begrotingsontwikkeling in 1991 een afwijking van de tendens van de afgelopen jaren, welke het resultaat is van de uitvoering van het nieuwe, drie jaar durende convergentieprogramma. Met de aanpassing en hervorming van de begroting zullen de doelstellingen echter niet worden bereikt. Om een aanzienlijke vermindering van het begrotingstekort en een stabilisering van de openbare schuld te bewerkstelligen, moet het programma stringenter worden uitgevoerd.

De begrotingssituatie in Italië blijft afwijken van die in de andere landen die deelnemen aan de nauwe bandbreedte van het wisselkoersmechanisme. Het begrotingstekort bedraagt nog steeds ongeveer 10 % van het BBP, ondanks herhaalde pogingen tot correctie. Ten gevolge daarvan overschreed de overheidsschuld in 1990 de grens van 100 % van het BBP en is sindsdien voortdurend toegenomen. Er is duidelijk geen gebrek aan aanpassingsprogramma's, maar veeleer aan daadkrachtige tenuitvoerlegging daarvan. Er zou meer nadruk moeten worden gelegd op de instrumenten die gebruikt worden om de doelstellingen te bereiken en op structurele maatregelen ter verbetering van de overheidsfinanciën. Maar zelfs bij stringente uitvoering van het huidige programma bestaat het gevaar dat de aangekondigde doelstellingen niet worden bereikt, omdat het is gebaseerd op een zeer optimistisch groeiscenario. Bovendien legt het programma sterk de nadruk op belastingmaatregelen. Als de belastingbetalers de

Grafiek 6

Ontwikkeling van de bruto overheidsschuld (in % van het BBP)

Bron: Diensten van de Commissie.

verhoging van de directe belastingen trachten af te wentelen door het stellen van hogere looneisen, kan dat bijdragen tot opwaartse druk op de inflatie. Het is niettemin bemoedigend dat de Italiaanse Regering haar bereidheid bevestigd heeft om corrigerende maatregelen te treffen als de doelstellingen niet bereikt worden.

In een tweede groep landen (België, Nederland, Portugal en Ierland) bestaan nog steeds aanzienlijke begrotingstekorten en is de overheidsschuld in percenten van het BBP buitengewoon hoog. In België waren de stabilisatie-inspanningen tijdens de periode van hoge groei (1988—1990) onvoldoende om het weer toenemen van de overheidsschuld in 1991, toen de economische bedrijvigheid verminderde, te voorkomen. Het streven van de Regering om de uitgaven exclusief rente reëel te bevriezen en het tekort van de nationale overheid nominaal op hetzelfde peil te houden, is duidelijk onvoldoende en moet worden uitgebreid tot de overheden op andere niveaus, met inbegrip van de sociale fondsen. Een aanzienlijke vermindering van het tekort is noodzakelijk om ervoor te zorgen dat de overheidsschuld, die nog steeds tweemaal zo hoog is als het gemiddelde van de Gemeenschap, in verhouding tot het BBP een duidelijk dalende tendens gaat vertonen.

Ook in Nederland zijn de consolidatie-inspanningen tijdens de periode van hoge groei (1988—1990) onvoldoende geweest. In 1991 zijn aanvullende maatregelen getroffen om de doelstellingen met betrekking tot de overheidsfinanciën te bereiken. Het aanhoudende overheidstekort rechtvaardigt echter dat strak wordt vastgehouden aan de verwezenlijking van de doelstellingen voor het overheidsbeleid op middellange termijn (een tekort van 3 % van het BBP in 1994), ten einde de overheidsschuld in verhouding tot het BBP te verminderen.

De verminderde instabiliteit van de overheidsfinanciën in Portugal in de afgelopen jaren is het resultaat van de volledige herziening van het belastingstelsel dat daardoor doelmatiger werd, inspanningen om de uitgaven te beperken, de opgaande economische conjuctuur en het privatiseringsproces. Niettemin is zowel het begrotingstekort van de totale overheid als de overheidsschuld verhoudingsgewijs hoger dan het gemiddelde van de Gemeenschap. Om die reden en ook om de bestrijding van de inflatie te ondersteunen, moet begrotingsaanpassing een van de belangrijkste doelstellingen van het economische beleid blijven en moet de aanpassing stringent worden uitgevoerd.

Ierland is aan het eind van de jaren tachtig zeer succesvol geweest bij de consolidatie van de overheidsfinanciën. Daarna is de consolidatie vertraagd ten gevolge van de negatieve effecten van de lagere groei van de inkomsten, de druk op de overheidsuitgaven door de stijgende werkloosheid en de verhoging van de lonen in de collectieve sector. De consolidatie-inspanningen moeten op middellange termijn worden volgehouden om ervoor te zorgen dat de overheidsschuld in verhouding tot het BBP een duidelijk dalende tendens blijft vertonen.

Duitsland en het Verenigd Koninkrijk zijn uitzonderlijke gevallen.

In Duitsland bedroeg, als direct gevolg van de grote financieringsbehoeften in verband met de eenwording, de omslag van het saldo van de overheidssector in de periode 1989—1991 bijna 4 % van het BBP, ondanks een hoog niveau van economische bedrijvigheid. Hoewel het huidige tekort, afgezien van het feit dat het bijdraagt tot een onevenwichtige beleidscombinatie, weinig zorgen baart, zijn de vooruitzichten om het tekort op middellange termijn onder controle te brengen, nogal verontrustend. Ook als de consumptie stimulerende uitgaven worden verminderd, zullen daar grootschalige investeringen in infrastructuur voor in de plaats komen. Onder druk van een snel stijgende overheidsschuld en de daarmee samenhangende sterk oplopende rentelasten zullen de uitgaven verder stijgen. Derhalve zal begrotingsconsolidatie een van de belangrijkste uitdagingen voor het beleid in de komende jaren zijn.

Recentelijk is bovendien sterk de nadruk gelegd op verhoging van de inkomsten. Hogere directe en indirecte belastingen zullen echter zeer waarschijnlijk leiden tot hogere looneisen ter compensatie van de inkomensachteruitgang. Onder deze omstandigheden kan een al te groot vertrouwen in verhoging van de belastinginkomsten leiden tot een nieuwe cyclus van voortdurend toenemende druk op de inkomensverdeling. Aan de uitgavenzijde bestaat nog steeds aanzienlijke ruimte om het begrotingstekort te verminderen. Voorts zouden maatregelen voor inkomenssteun zodanig moeten worden opgezet dat het zeker is dat zij een tijdelijk karakter hebben.

De verslechtering van het begrotingssaldo in het Verenigd Koninkrijk is hoofdzakelijk te wijten aan de werking van de automatische stabilisatoren tijdens de ernstige recessie. De doelstelling op middellange termijn van de autoriteiten blijft het bereiken van een begroting die, gecorrigeerd voor conjuncturele invloeden, globaal evenwichtig is. Een behoedzaam begrotingsbeleid blijft dan ook het aangewezen middel om de doelstellingen op middellange termijn, evenwicht op de begroting en voortdurende positieve overheidsbesparingen te bereiken.

In de laatste groep landen (Denemarken, Spanje, Frankrijk en Luxemburg) zijn het begrotingssaldo en de schuldenlast van de overheid in grote lijnen onder controle. Deze landen hebben een overschot op de overheidsrekening en hebben een overheidsschuld in procenten van het BBP die lager is dan het gemiddelde van de Gemeenschap. Niettemin moet in deze landen een behoedzaam begrotingsbeleid worden gevoerd, aangezien een aantal ervan kampt met sterk inflatoire tendensen en aanzienlijke tekorten op de lopende rekening (Spanje), of met een hoge buitenlandse schuld (Denemarken).

Het vasthouden aan begrotingsconsolidatie wordt ingegeven door verschillende overwegingen. Ten eerste moet hierdoor de huidige, onevenwichtige combinatie van een relatief ruim begrotingsbeleid en een betrekkelijk restrictief monetair beleid worden gecorrigeerd. Ook al kunnen begrotingstekorten gerechtvaardigd zijn in verband met tijdelijke en uitzonderlijke factoren, moeten zij niettemin zo snel mogelijk worden verminderd ten gunste van een meer evenwichtige beleidscombinatie. Ten tweede is het noodzakelijk dat de besparingen in de Gemeenschap toenemen, waartoe een vermindering van de overheidstekorten een aanzienlijke bijdrage zou moeten leveren. Tenslotte zal een restrictiever begrotingsbeleid waarschijnlijk leiden tot een meer gematigde loonontwikkeling, hetgeen zou bijdragen tot een betere convergentie.

De gewenste extra toeneming van de investeringsquote, waardoor groei en werkgelegenheid moeten toenemen, doet het probleem van de toereikendheid van de besparingen rijzen. Hoewel er tot nu toe weinig tekenen zijn die erop wijzen dat het lage niveau van de besparingen belangrijke negatieve gevolgen voor de economie heeft gehad, heeft het bijgedragen tot aanhoudend hoge reële lange-rentetarieven. De ontoereikendheid van de besparingen dreigt echter in de toekomst een belangrijkere beperking van de groei te worden, met name voor de landen in Oost- en Midden-Europa, die een liberalisatieproces doormaken, en de

ontwikkelingslanden. Een spaaroverschot kan alleen ontstaan als de aanzienlijke overheidstekorten in de Gemeenschap en de andere grote westerse landen omslaan in overschotten. Het ontstaan van voldoende overheidsbesparingen is derhalve ook een fundamentele voorwaarde voor een succesvolle start van de markteconomieën in Midden- en Oost-Europa.

Tenslotte zal er in een volledig ontwikkelde EMU minder ruimte voor het begrotingsbeleid en vooral het monetaire beleid zijn. Daarom moet meer nadruk worden gelegd op structurele maatregelen die moeten zorgen voor de noodzakelijke aanpassing van de economieën van de Gemeenschap.

3. **Structureel aanpassingsbeleid**

De inspanningen voor het scheppen van een interne markt hebben geleid tot het meest verreikende beleidsinitiatief met betrekking tot de aanbodzijde van de economie in de geschiedenis van de Gemeenschap. De dynamiek van de interne markt heeft echter niet alleen het groeipotentieel van de Gemeenschap vergroot, maar ook het nog steeds bestaande gebrek aan flexibiliteit van de markten doen uitkomen. Dit gebrek aan flexibiliteit wordt door de toenemende concurrentie duidelijker zichtbaar. In de huidige, minder gunstige internationale context is het voor de Gemeenschap ook van belang om de eigen binnenlandse groei te versterken.

Structureel aanpassingsbeleid, ondersteund door een adequaat industriebeleid, verbetert het aanpassingsvermogen en de efficiëntie van de economieën van de Gemeenschap. Overeenkomstig de uitvoering van het programma voor 1992 heeft de Commissie de noodzaak van beleidsmaatregelen voor verschillende belangrijke industriële sectoren benadrukt en heeft zij voorstellen daarvoor gedaan. De voltooiing van de interne markt moet vergezeld gaan van een structureel aanpassingsbeleid om ervoor te zorgen dat alle voordelen van de interne markt ook daadwerkelijk optreden.

Voorts zullen de landen die volledig deelnemen aan de EMU, niet langer de beschikking hebben over de nominale wisselkoers als aanpassingsinstrument. Een toeneming van de flexibiliteit op alle markten is derhalve noodzakelijk om een evenwichtige ontwikkeling van alle gebieden van de EMU te waarborgen. In de EMU zal de flexibiliteit van de arbeidsmarkt een belangrijk element zijn in het aanpassingsproces, als men een verdere stijging van de werkloosheid wil vermijden.

Zowel het nationale als het communautaire structurele aanpassingsbeleid zal een nog belangrijkere rol spelen. Te zamen met een voorzichtig macro-economisch beleid en het communautaire beleid met betrekking tot de economische en sociale samenhang, dat versterkt moet worden, moet dit het antwoord van de Gemeenschap vormen, waardoor weer een duurzame groei van meer dan 3,5 % per jaar wordt bereikt ten einde de nog steeds hoge werkloosheid te verminderen. In het bijzonder op vier gebieden zijn verdere structurele verbeteringen noodzakelijk: de samenwerking, de arbeidsmarkt, het mededingingsbeleid en de internationale handel.

Samenwerking kan de omstandigheden waaronder ondernemingen werken, verbeteren en het internationale concurrentievermogen van de Gemeenschap versterken door de bundeling van krachten en innovatie. Een beleid ter verbetering van de infrastructuur, en vooral het transport, is een onmisbaar element bij de schepping van de interne markt. Het is evenzeer een onderdeel van het cohesieproces, in die zin dat een beter functionerende infrastructuur de transport- en communicatiekosten verlaagt en de verafgelegen regio's dichter bij het centrum van de Gemeenschap brengt.

Ook op het gebied van innovatie, onderzoek en ontwikkeling zijn meer inspanningen noodzakelijk. Onderzoek- en ontwikkelingsbeleid zullen het concurrentievermogen van de ondernemingen in de Gemeenschap bevorderen, maar in een tijd van fundamentele technologische veranderingen die vaak zeer hoge ontwikkelingskosten met zich brengen, moeten de resultaten van deze inspanningen door toenemende samenwerking wijder verbreid worden. Hierdoor zal de aanpassing van onze economieën aan de recente technologische vooruitgang versneld worden. Ook op het gebied van de industriële herstructurering en het milieu zal toenemende samenwerking waarschijnlijk leiden tot het vergemakkelijken van de aanpassing. Door samenwerking op deze gebieden zou de Gemeenschap de internationale concurrentie beter tegemoet kunnen treden. De Gemeenschap kan een belangrijke stimulerende rol spelen door ondernemingen nader tot elkaar te brengen.

De arbeidsmarkten in de Gemeenschap vertonen een groter aanpassingsvermogen, maar de verbetering is nog onvoldoende. Toenemende opwaartse druk op de lonen in een tijd waarin meer dan 9 % van de civiele beroepsbevolking werkloos is, wijst erop dat er nog steeds aanzienlijke structurele problemen op de arbeidsmarkten bestaan.

De voltooiing van de interne markt in een tijd van verminderde groei van de economie van de Gemeenschap en toenemende concurrentie uit het buitenland, betekent dat ondernemingen en werknemers hun werkmethoden aan deze nieuwe omstandigheden moeten aanpassen. Een flexibele reactie van ondernemingen op de nieuwe context waarin zij werken, moet vergezeld gaan van flexibiliteit op de arbeidsmarkt, zowel wat betreft scholing en beroepsvaardigheden als wat betreft arbeidsvoorwaarden.

In de meeste landen is de aanpassing van de loonkosten nog steeds onvoldoende om volledige werkgelegenheid te garanderen. Om een toeneming van de werkloosheid te voorkomen, moeten de sociale partners in hun onderhandelingen meer rekening houden met de noodzaak van aanpassing. De autoriteiten van de Lid-Staten zouden daartoe hun beleidsdoelstellingen duidelijker kenbaar moeten maken, zodat in de loononderhandelingen beter rekening kan worden gehouden met de macro-economische vooruitzichten. Een geloofwaardige betrokkenheid van de Regeringen van de Lid-Staten bij de convergentie is een mogelijke benaderingswijze.

Starre loonstructuren, arbeidsvoorwaarden en gebrek aan scholing hebben de problemen van hen die buiten het arbeidsproces staan, verergerd. Het grote aantal ongeschoolde werklozen illustreert het probleem van kosten en passende beroepskwalificaties in relatie tot het produktiepotentieel van deze groep. De Lid-Staten zouden de arbeidsmarktwetgeving en de sociale voorzieningen moeten onderzoeken, ten einde de aspecten daarvan die intrede of herintrede in de arbeidsmarkt verhinderen, te corrigeren.

Tenslotte lijken er goede redenen te zijn voor het aanmoedigen van een actiever arbeidsmarktbeleid met een grotere nadruk op herscholing dan op het verlenen van werkloosheidssteun.

De voltooiing van de interne markt zal leiden tot een verscherping van de concurrentie, aangezien de handelsbarrières systematisch worden afgebroken. De Europese ondernemingen moeten op deze grotere concurrentie, die al tot een golf van concentratieactiviteiten in de Gemeenschap heeft geleid, voorbereid zijn. Ter vermijding van machtsposities, die de concurrentie belemmeren en de algemene welvaart verminderen, voert de Gemeenschap een actief mededingingsbeleid.

Verscherpte concurrentie kan ook leiden tot een roep om meer steun ter verdediging van ondernemingen en industrieën die daardoor onder druk komen te staan. Staatssubsidies bedreigen echter het functioneren van het marktproces door bepaalde voordelen te verlenen aan concurrerende ondernemingen. Ook bestaat het risico dat staatssteun de noodzakelijke herstructurering van de industrie verhindert. Daarom streeft de Commissie ernaar dat het verlenen van subsidie wordt beperkt en ingepast in het kader van herstructurering.

De economisch sterkere landen van de Gemeenschap zouden de verleiding moeten weerstaan om de, als gevolg van de openstelling van de markten, grotere concurrentie te compenseren door binnenlands subsidie te verlenen. Het concurrentievoordeel dat de economisch minder ontwikkelde landen in bepaalde sectoren hebben verworven, zou door deze subsidies juist weer teniet worden gedaan.

Vrije en eerlijke concurrentie in de Gemeenschap vereist doelmatig toezicht op staatssteun. De Commissie heeft in 1988 en 1990 twee overzichten betreffende overheidssteun in de Gemeenschap opgesteld en streeft consequent naar meer doorzichtigheid op dit gebied. Overheidssteun absorbeert nog steeds een belangrijk deel van de middelen van de overheden in de Lid-Staten *(tabel 9)*. Uit het tweede overzicht is gebleken dat het totaal van de door de nationale overheden verleende steun 2,2 % van het BBP van de Gemeenschap bedraagt, d.w.z. meer dan tweemaal het bedrag van de begroting van de Gemeenschap. De verschillen tussen de Lid-Staten zijn aanzienlijk: Denemarken en het Verenigd Koninkrijk besteden slechts 1 % van het BBP aan steun, België, Griekenland, Italië en Luxemburg daarentegen besteden daaraan 3 % en meer.

Tabel 9

Staatssteun in de Gemeenschap (*) (gemiddelde 1986—1988)

	In % van het BBP	In % van de overheids-uitgaven	Verleend in de vorm van (%)	
			overheids-subsidies	belasting-faciliteiten
België	3,2	5,8	89	11
Denemarken	1,0	1,7	100	0
Duitsland	2,5	5,3	36	64
Griekenland	3,1	6,5	100	0
Spanje	2,3	5,5	100	0
Frankrijk	2,0	3,8	82	18
Ierland	2,7	5,2	63	37
Italië	3,1	6,2	64	36
Luxemburg	4,1	7,6	91	9
Nederland	1,3	2,1	70	30
Portugal	2,3	5,3	41	60
Verenigd Koninkrijk	1,1	2,6	94	6

(*) Betreft subsidies die zijn onderworpen aan communautaire bepalingen. Het totaal van de verleende subsidies is moeilijk vast te stellen, omdat de subsidies in verschillende vormen kunnen worden verleend en omdat volledige nationale gegevens ontbreken.

Bron: Commissie, tweede overzicht van de steunmaatregelen.

De staatssteun is sterk geconcentreerd: de verwerkende industrie had een aandeel van 41 %, de transportsector 30 %, de steenkoolindustrie 16 % en de landbouw (nationale steun) 13 %.

In de aanloop naar de EMU moet strenger toezicht worden uitgeoefend op de nationale uitgaven aan subsidies, ten einde de convergentie te verbeteren. Meer discipline bij het verlenen van subsidies zou ook bijdragen tot het verwezenlijken van een meer open internationaal handelssysteem.

Het weer opkomen van protectionistische tendensen in de internationale handel is een verontrustende ontwikkeling. Er is grote onenigheid tussen de handelspartners geweest, in het bijzonder met betrekking tot de subsidiëring van de landbouw en een aantal achteruitgaande industrieën. Het gebruik van niet-tarifaire maatregelen om eigen produkten te beschermen, is toegenomen. De Gemeenschap streeft ernaar een ambitieus, algemeen en evenwichtig resultaat in de Uruguay-ronde, die zich momenteel in een cruciale fase bevindt, te bereiken. Dit is noodzakelijk om het multilaterale handelssysteem te versterken en de tendens tot protectionisme te doen omslaan. Verdere vertraging zou de aanpassingsstrategie van veel ontwikkelingslanden en landen in Midden- en Oost-Europa, die een naar buiten gericht, op de markt georiënteerd beleid met betrekking tot groei en ontwikkeling voeren, ondermijnen. De belangrijkste industrielanden dragen op dit gebied een grote verantwoordelijkheid en moeten streven naar een spoedige afsluiting van de Uruguay-ronde.

Een succesvol resultaat van de Uruguay-ronde zou niet alleen de belangen van de Gemeenschap dienen in de zin dat het de toegang tot de markten en verminderde protectie op traditionele gebieden van handelsbesprekingen zou waarborgen. Het zou ook een uitbreiding van de in multilateraal verband overeengekomen regels tot nieuwe gebieden mogelijk maken, die van groot belang zijn voor de Gemeenschap: diensten, intellectuele eigendomsrechten en internationale investeringen.

De onderhandelingen tussen de Gemeenschap en de EVA-landen, die het scheppen van een Europese economische ruimte beogen, bevinden zich in een eindfase en zullen ertoe leiden dat de voordelen van de interne markt tot een nog groter gebied worden uitgebreid. Door het verkeer van goederen, diensten, kapitaal en arbeid tussen de Gemeenschap en de EVA-landen te vergemakkelijken, draagt de overeenkomst bij tot meer concurrentie en een verbetering van de aanbodzijde van de economie.

De Gemeenschap is actief betrokken bij de steun aan de Midden- en Oosteuropese landen, ter bevordering van politieke en economische hervormingen. De Commissie beheert niet alleen de steunprogramma's van de Gemeenschap zelf, maar treedt ook op als coördinator voor de groep van 24 landen (G-24), een groep waartoe alle belangrijke geïndustrialiseerde landen behoren.

Er worden verschillende vormen van steun verleend, zoals steun voor economische herstructurering, voedsel- en noodhulp, technische bijstand, betalingsbalanssteun, investeringsfinanciering en exportkredieten. De Gemeenschap voorziet in ongeveer de helft van de in totaal verleende steun en is daarmee de belangrijkste bron van middelen voor de landen in Midden- en Oost-Europa geworden. Bovendien heeft de Gemeenschap de onderhandelingen over Europa-overeenkomsten waardoor een associatieverband met Hongarije, Polen en Tsjechoslowakije wordt gecreëerd, afgesloten. Deze overeenkomsten maken het mogelijk dat de Midden- en Oosteuropese landen deelnemen aan het proces van de Europese integratie. Zij zijn politiek en economisch van doorslaggevend belang, op een tijdstip waarop de hervormingen in deze landen in een cruciale fase zijn gekomen en hun traditionele exportmarkt (de USSR) is ingestort. De liberalisatie van de handel zal de particuliere investeringen in deze landen bevorderen, hetgeen een van de belangrijkste voorwaarden voor succesvolle economische hervormingen is. De Gemeenschap is bereid om met andere Midden- en Oosteuropese landen, waarin aan de noodzakelijke politieke en economische voorwaarden is voldaan, over soortgelijke overeenkomsten te onderhandelen.

De Gemeenschap heeft zich bereid getoond om de toegang van Midden- en Oost-Europa tot haar markten te verbeteren voor produkten waarmee deze landen daadwerkelijk op de wereldmarkten kunnen concurreren, zoals landbouwprodukten, textiel, kolen en staal. Er zal rekening moeten worden gehouden met de implicaties en moeilijkheden van deze sectoren en de betrokken regio's in de Gemeenschap. De verbeterde toegang tot de markt zal niet ten koste gaan van de bestaande relaties met andere handelspartners, in het bijzonder de ontwikkelingslanden, waarmee de Gemeenschap samenwerkingsovereenkomsten heeft gesloten. Verbeterde toegang tot de markt is essentieel voor de succesvolle ontwikkeling van deze economieën.

VOORNAAMSTE ECONOMISCHE INDICATOREN 1989-1993

GEMEENSCHAP, VERENIGDE STATEN VAN AMERIKA EN JAPAN

(a) BBP in constante prijzen (1)

(procentuele mutatie)

	1989	1990	1991 (*)	1992 (*)	1993 (*)
B	3,9	3,7	1,3	2 1/4	2 1/2
DK	1,2	2,1	1,8	3	3 1/4
D	3,3	4,7	3,3	2 1/4	1 3/4
GR	2,8	-0,3	0,7	1 1/4	2
E	4,8	3,7	2,5	3	3 1/4
F	3,6	2,8	1,3	2 1/4	2 1/2
IRL	5,9	5,7	1,3	2 1/4	2 3/4
I	3,2	2,0	1,1	2	2 1/2
L	6,1	2,3	3,0	3 1/2	3 1/4
NL	4,0	3,9	2,3	1 1/4	2
P	5,4	4,0	2,0	1 3/4	2
UK	2,2	0,8	-1,8	2	2 3/4
EEG	3,3	2,8	1,3	2 1/4	2 1/2
USA	2,8	0,9	-0,4	2	2 1/4
J	4,9	5,6	4,6	3 1/2	3 1/2

(b) Binnenlandse vraag in constante prijzen

(procentuele mutatie)

	1989	1990	1991 (*)	1992 (*)	1993 (*)
B	4,9	3,4	1,2	2 1/4	2 1/4
DK	0,3	-0,7	0,4	2	3 1/4
D	2,7	5,0	3,0	2 1/4	2
GR	3,3	3,3	-0,3	1	2 1/4
E	7,8	4,6	3,1	3 1/2	3 1/2
F	3,2	3,2	1,1	2	2 1/4
IRL	6,0	5,4	0,6	1 1/4	1 3/4
I	3,6	1,9	1,5	2 1/4	2 3/4
L	7,8	3,4	4,3	3 3/4	3 3/4
NL	4,9	3,6	2,1	1/4	1 1/2
P	4,0	5,8	4,6	3 1/4	3 1/4
UK	3,1	-0,1	-3,0	2 1/4	3
EEG	3,7	2,9	1,1	2 1/4	2 1/2
USA	2,2	0,5	-1,0	2	2
J	5,7	5,8	3,4	3 3/4	3 3/4

(c) Prijsindexcijfer van het gezinsverbruik

(procentuele mutatie)

	1989	1990	1991 (*)	1992 (*)	1993 (*)
B	3,5	3,5	3,2	3 1/2	3 1/2
DK	5,1	2,5	2,4	2 1/4	2 1/2
D	3,1	2,6	3,5	4 1/4	4
GR	14,7	20,2	18,3	14 1/4	11
E	6,6	6,4	5,8	5 1/2	5 1/4
F	3,5	2,9	3,0	3	2 3/4
IRL	3,9	2,6	3,0	3	2 3/4
I	5,8	6,2	6,4	5 1/4	5 1/4
L	3,4	4,2	3,4	3 3/4	3 1/4
NL	2,9	2,5	3,2	3 1/2	3 1/4
P	12,8	13,6	11,7	9 1/2	7 3/4
UK	5,9	8,4	6,5	4 1/2	4
EEG	4,9	5,2	5,0	4 1/2	4 1/4
USA	4,5	5,0	4,4	4 3/4	5
J	1,7	2,4	2,8	2 1/2	2 1/2

(d) Saldo lopende rekening van de betalingsbalans

(in % van het BBP)

	1989	1990	1991 (*)	1992 (*)	1993 (*)
B	1,1	1,0	1,0	1	1 1/4
DK	-1,2	0,8	1,4	2 1/4	2 1/2
D (2)	4,7	3,2	-1,1	-1	- 3/4
GR	-4,8	-6,1	-4,1	-3 1/4	-2 3/4
E	-3,2	-3,5	-3,1	-3 1/4	-3 1/4
F	0,1	-1,0	-0,7	- 3/4	- 3/4
IRL	1,3	3,4	2,3	2	1 3/4
I	-1,4	-1,4	-1,3	-1 1/2	-1 3/4
L	34,4	31,2	28,1	26 1/4	25 1/2
NL	3,3	3,8	4,1	4 1/2	4 3/4
P	-2,9	-0,3	-1,1	-1 1/2	-2 1/2
UK	-4,8	-2,6	-1,1	-1 1/2	-1 1/4
EEG	-0,1	-0,2	-0,8	-1	- 3/4
USA	-1,9	-1,6	-0,1	- 3/4	- 3/4
J	2,1	1,2	1,5	1 1/2	1 3/4

(*) Vooruitzichten oktober 1991.
(1) BNP voor de Verenigde Staten en voor Japan vanaf 1990.
(2) Saldo lopende rekening van het verenigde Duitsland in procenten van het BBP van het verenigde Duitsland vanaf 1991.
Bron: Diensten van de Commissie.

(e) **Aantal werklozen in % van de civiele beroepsbevolking**

	1989	1990	1991 (*)	1992 (*)	1993 (*)
B	8,5	8,1	8,6	8 1/2	8 1/2
DK	7,8	8,2	9,5	9 1/2	9
D	5,5	5,1	4,6	5	5 1/2
GR	7,5	7,5	8,8	9 1/4	9 3/4
E	17,1	16,1	15,8	15 1/2	15 1/4
F	9,4	9,0	9,5	10	10 1/4
IRL	16,0	15,6	16,8	18	18 1/2
I	10,7	9,8	9,4	9 1/2	9 1/4
L	1,8	1,7	1,6	1 1/2	1 1/2
NL	8,7	8,1	7,2	7 3/4	7 3/4
P	4,8	4,6	4,0	4 1/4	4 3/4
UK	7,0	6,4	8,4	9 3/4	10
EEG	8,9	8,4	8,6	9	9 1/4
USA	5,3	5,5	6,7	7	6 3/4
J	2,3	2,1	2,2	2 1/4	2 1/4

(f) **Vorderingensaldo van de totale overheid**

(in % van het BBP)

	1989	1990	1991 (*)	1992 (*)	1993 (*)
B	- 6,7	- 5,6	- 6,3	- 6 1/4	- 5 3/4
DK	- 0,5	- 1,5	- 1,7	- 1 1/2	- 1/2
D (1)	0,2	- 1,9	- 3,6	- 3 1/4	- 3 3/4
GR	-18,3	-19,8	-17,3	-14	-10 1/4
E	- 2,7	- 4,0	- 3,9	- 3 1/2	- 3 1/4
F	- 1,2	- 1,6	- 1,5	- 1 3/4	- 1 1/2
IRL	- 3,5	- 3,6	- 4,1	- 4	- 4
I (2)	-10,1	-10,6	- 9,9	- 9 1/4	- 9 1/2
L	- 4,3	4,7	1,9	2	2
NL	- 5,2	- 5,3	- 4,4	- 4	- 3 3/4
P	- 3,4	- 5,8	- 5,4	- 4 1/2	- 4
UK	1,3	- 0,7	- 1,9	- 3 1/2	- 3 1/4
EEG	- 2,9	- 4,0	- 4,4	- 4 1/2	- 4 1/4
USA	- 1,7	- 2,4	- 2,3	- 2	- 1 1/2
J	2,5	2,2	1,8	2	2

(g) **Totale werkgelegenheid**

(procentuele mutatie)

	1989	1990	1991 (*)	1992 (*)	1993 (*)
B	1,6	0,9	-0,3	0	1/4
DK	-0,6	-0,4	-1,0	0	1
D	1,4	2,8	2,8	1	1/4
GR	0,4	0,2	0,8	-0	1/4
E	3,6	2,6	0,7	1 1/4	1 1/2
F	1,1	1,2	0,4	-0	1/2
IRL	-0,1	1,3	0,0	1/4	3/4
I	0,2	1,0	0,9	1/2	3/4
L	4,0	4,2	1,9	1 1/2	1 1/2
NL	1,6	2,1	1,0	- 1/4	0
P	1,0	1,1	1,1	0	- 1/2
UK	2,8	0,4	-2,3	- 3/4	1/2
EEG	1,5	1,4	0,5	1/4	1/2
USA	2,3	0,5	0,8	1	1 1/2
J	1,9	2,0	1,6	1 1/2	1 1/2

(h) **Reële loonsom per werknemer (3)**

(procentuele mutatie)

	1989	1990	1991 (*)	1992 (*)	1993 (*)
B	0,1	2,8	1,9	2 1/4	2
DK	-1,6	1,0	1,1	1 1/4	1 1/2
D	-0,2	1,5	2,6	1 1/2	1 1/2
GR	2,9	0,0	-1,7	-2 1/4	- 3/4
E	-0,5	1,2	1,8	1 1/4	1 1/4
F	1,2	1,9	1,5	1	1
IRL	2,2	5,9	3,5	3	2 1/4
I	3,0	3,9	1,7	1 1/2	1 1/2
L	3,0	1,0	1,3	1 1/2	1 3/4
NL	-2,4	1,1	1,5	1 1/2	2
P	0,8	3,7	6,6	4 1/2	2
UK	2,8	2,7	1,7	1 1/4	1 1/2
EEG	1,1	2,3	2,0	1 1/4	1 1/4
USA	-1,0	-0,1	0,3	-0	- 1/4
J	2,5	1,8	1,0	1	1

(*) Vooruitzichten oktober 1991.

(1) Inclusief inkomensoverdrachten aan de vijf nieuwe deelstaten en het tekort van de territoriale autoriteiten van deze deelstaten in procenten van het BBP van het Verenigde Duitsland vanaf 1991.

(2) 1992 en 1993: De gevolgen van het convergentieprogramma konden niet volledig in de cijfers opgesteld in oktober 1991, verwerkt worden.

(3) Gedefleerd met prijsdeflator gezinsverbruik.

Bron: Diensten van de Commissie.

(i) **Bruto investeringen, bouw, in constante prijzen**

(procentuele mutatie)

	1989	1990	1991 (*)	1992 (*)	1993 (*)
B	8,9	6,7	- 1,4	3 1/4	2 3/4
DK	- 4,6	- 6,1	- 6,5	-1	4
D	5,1	5,3	3,5	2 1/2	1 3/4
GR	2,0	2,1	- 5,0	2 1/2	5
E	14,9	10,7	5,3	4	4
F	5,3	2,3	1,2	2	3
IRL	9,8	8,4	- 2,9	4	4
I	3,6	2,5	0,4	1 1/4	1 1/4
L	4,4	5,9	5,9	4 1/2	3 1/4
NL	1,6	1,3	- 0,6	-1	1 1/4
P	3,5	6,5	4,5	3	4
UK	2,5	- 1,1	-12,9	- 3/4	4 3/4
EEG	5,3	3,6	- 0,5	1 3/4	2 3/4

(j) **Bruto investeringen, outillage, in constante prijzen**

(procentuele mutatie)

	1989	1990	1991 (*)	1992 (*)	1993 (*)
B	18,2	10,3	3,0	2 3/4	2 3/4
DK	6,3	3,0	3,0	5	10
D	10,0	12,9	10,0	5	4 1/2
GR	17,4	7,9	3,0	4 1/2	6
E	13,0	1,2	- 2,5	3	4
F	5,8	5,0	- 1,8	1 1/2	3 1/2
IRL	15,3	6,8	1,8	3 3/4	4 1/2
I	6,2	3,5	- 1,1	3 1/2	4 1/2
L	26,3	13,7	6,4	4 3/4	4 3/4
NL	4,5	7,7	3,0	-1 1/4	2 1/2
P	10,0	8,5	4,5	3	3 1/2
UK	8,3	- 3,6	-12,8	-1	8
EEG	8,5	4,7	- 0,4	2 1/2	4 3/4

(k) **Bruto investeringen, totaal, in constante prijzen**

(procentuele mutatie)

	1989	1990	1991 (*)	1992 (*)	1993 (*)
B	13,6	8,3	0,6	3	2 3/4
DK	0,2	- 1,9	- 1,9	2	7 1/4
D	7,1	8,8	6,6	3 3/4	3
GR	8,6	4,8	- 1,2	3 1/2	5 1/2
E	13,7	6,7	2,2	3 3/4	4
F	5,8	3,8	- 0,6	1 3/4	3 1/4
IRL	11,3	7,5	- 0,4	3 3/4	4 1/4
I	5,1	3,0	- 0,4	2 1/2	3
L	13,4	3,3	6,2	4 3/4	4
NL	3,0	4,2	- 1,1	-1	2
P	7,5	7,5	4,5	3	3 3/4
UK	4,8	- 2,4	-12,8	- 3/4	6 1/2
EEG	6,7	4,1	- 0,5	2 1/4	3 3/4
USA	2,7	0,9	- 4,4	4 1/2	5 1/2
J	11,0	10,9	4,6	3 1/2	4

(l) **BBP per hoofd (EEG = 100) in lopende prijzen en koopkrachtpariteiten**

	1989	1990	1991 (*)	1992 (*)	1993 (*)
B	95,4	101,2	100,6	103,4	103,8
DK	118,3	113,1	117,0	110,2	111,4
D	117,9	111,1	114,0	113,6	112,3
GR	38,6	56,8	55,9	52,1	52,0
E	60,3	79,0	72,8	79,9	80,7
F	105,8	110,4	110,1	108,8	108,8
IRL	60,8	58,9	63,4	68,9	69,2
I	86,5	93,3	103,0	103,2	103,4
L	158,5	141,9	126,2	131,7	134,3
NL	118,6	113,1	106,0	102,7	102,0
P	38,7	56,4	52,2	56,3	56,2
UK	128,6	108,5	105,4	102,1	102,5
EEG	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
USA	189,6	161,6	155,7	145,9	148,1
J	55,8	96,2	110,6	124,3	125,6

(*) Vooruitzichten oktober 1991.
Bron: Diensten van de Commissie.